

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

רבינו יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

וגאב"ד עיה"ק ירושלים תובב"א

אצל סעודת

יום ב' דשבועות תשי"ז

- בנמרא: רב יוסף אמר, אי לא האי יומא פמה יוסף איקא בשוקא •
- ביום ו' סיון קיימו כל התורה מדרבנן • למה קורין מגילת רות ביו"ט שני דייקא • המלך המשיח נמצא אתנו בגולה, ושומר יו"ט שני של גלויות • ביאור הגמ' בבא מציעא: התם רבי קרו לי והכא רבי קרו לי •
- ביאור הגמ' סנהדרין: מעולם לא שרו לן עזרָבָא, ולא אסרו לן יונה •
- מלחמת צדיקים הקודמים נגד בת הציונים • שלא להתפעל מהצלחת הרשעים, אפילו אם יארע להם אותות ומופתים • אור החיים הק': אסור אף 'לשמוע' דברי המסית • אבן עזרא: הצלחת המסית הוא עונש, עבור שלא המיתוהו ולא הרחיקוהו • ההולך בדרך האמת, אינו 'יחיד' בעולם, כי הוא 'מקושר ומחובר' אל כל הצדיקים הקודמים • בנמרא: אין מקבלין גרים לימות המשיח •
- חתם סופר: והותרף ה' לטובה בפרי במנה, הצדיק יכול להשאר בעולם אף אחר שכבר השלים עצמו, לטובת בניו ואנשי דורו •

בלשון הקודש

בהוספת הערות להבנת הענין

שנת תשפ"ג לפ"ק

יצא לאור ע"י מערכת לשון קדשו

כל הזכויות שמורות ואיסור השגת גבול ידוע © Copyright

הקונטרסים שיצאו בשנים שעברו אין רשות להעתיקם ולהפיצם ושארית ישראל לא יעשו עוול (נפח 2, ק"מ) וכבר נאמר ואל תשכן באהלך עוול (ויקרא י"ד)
צו מנדרב זיין רופט: 1-718-388-5519 | דורך קרעדיט קארד: #1700 845-366-2793

לשון קדשו - קונטרס רעג

• ברכת מזל טוב •

הר"ר **יואל פריעדמאן** הי"ו (ב"ר משה)
לרגל נישואי בתו - עב"ג החתן **יצחק אייזיק** נ"י
הר"ר **יוסף אהרן לעפקאוויטש** הי"ו

הר"ר **רפאל עקשטיין** הי"ו
לרגל נישואי בנו החתן **אברהם עביר** נ"י
עב"ג בת הר"ר **ישראל בן ציון פערל** הי"ו

הר"ר **שמעון דייטש** הי"ו
לרגל נישואי בנו החתן **משה לייב** נ"י
עב"ג בת הר"ר **יואל שווארטץ** הי"ו (בדרב מיכאל יוסף)

הר"ר **משה יקותיאל שווארטץ** הי"ו
לנישואי בתו - עב"ג החתן **יואל** נ"י בן
הרב ר' **דוד ליכטענשטיין שליט"א**

הר"ר **יוסף אביש הלוי העללער** הי"ו
לרגל אירוסים בתו - עב"ג החתן **דוד יודא** נ"י
הרה"ג ר' **רפאל אלימלך מאטצאן שליט"א**

הר"ר **יודא לייב וויינשטאק** הי"ו
מוציא לאור קונטרסי לשון קדשו
לרגל אירוסים בנו החתן **נפתלי** נ"י
עב"ג בת הרב **שמואל לויפער שליט"א**

זכות וברכת רביה"ק זי"ע יחול על ראשם, שיזכו לרוות רב נחת דקדושה מכל יוצאי חלציהם בשפע רב עד בלי די

• יהם יעלו לזכרון •

הרה"ח המפורא ר' **יוסף ז"ל פארהאנד**
נפטר ביום א' דשבועות תשנ"ד
בן הנה"צ המפורסם ר' **מרדכי** זצ"ל הי"ד
ראש ב"ד דק"ק נייטרא ומח"ס באר מרדכי
בנו של הנה"צ המפורסם ר' **משה** ב"ר **יוסף צבי** זצ"ל
אב"ד ור"מ ק"ק מאקאווא ומח"ס אהל משה - נפטר י"ז סיון תש"ד

איש חי ורב פעלים, התנהג בצדק וביושר וקדש שם שמים
ברכיו, משכיל אל דל בהצנע לכת, ומגדולי תמכין דארוי"תא,
דבוק דרביה"ק זי"ע בכל לבו וזכה להחיות נפש צדיק
רבי מנחם צבי ז"ל וויינשטאק
בן הר"ר **ישראל** ז"ל הי"ד
נפטר ה' לחודש סיון תשע"ה

הרה"ג יעקב וועסל בתורה כחשיכה כאורה, משים שלום, מחיה
נדכאים, תלמיד דבוק דרביה"ק זי"ע, העמיד תלמידים הגונים,
רבי מנחם חיים ז"ל רובינפעלד
בן הר"ר **נפתלי הלוי** ז"ל
מח"ס עמרת השלח, עמרת הבית, עמרת אברכים, ועוד
נפטר ב' דשבועות תש"פ

הרה"ח לימוד שיעורי תורה ברבים, הלכות שבת היו אצלו
שגורים, תמך יראי ה' בהצנע, הסתופף בצל רביה"ק זי"ע
ר' **משה חיים** ז"ל רובין
בן הר"ר **ישעיהו חכהן** ז"ל
נפטר ביום א' דשבועות תשע"ב

האשה החשובה והצנועה, אשה יראת ה' היא תתהלל
מרת **פראדיל** ע"ה בת הר"ר **יעקב** ז"ל
אשת הרה"ח ר' **שלום צבי בערנער** ז"ל
נפטרה י"א סיון תשמ"ג

הרבנית הצדיקה המפורסמת
אלטא פיגא ע"ה מייטלבוים
בת הרה"צ רבי **אביגדור** ז"ל
אשת חיל עמרת בעלה מורן רביה"ק זי"ע
נפטרה ביום י"א סיון תשס"א

KolSatmar.com

א

קושיזות ודקדוקים בפרשת פה תאמר לבית יעקב

קושיא א

וּמִשָּׁה עָלָה אֶל הָאֱלֹקִים וַיִּקְרָא אֵלָיו ה' מִן הָהָר לֵאמֹר, פֹּה תֹאמַר לְבֵית יַעֲקֹב וְתֹגִיד לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְגו'. אֵלֹה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תִּדְבֹּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (יתרו ט, ג-ו).
וּדְרָשׁוּ חֲכָמֵינוּ ז"ל* פֹּה תֹאמַר לְבֵית יַעֲקֹב אֵלֹה הַנְּשִׁים, שֶׁלֹּהֵן יֹאמַר מַעֲנֶה רַךְ, כִּי אִמִּירָה הִיא לַשּׁוֹן רַכָּה. וְתֹגִיד לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֵלֹה הָאֲנָשִׁים, שֶׁלֹּהֵם יֹאמַר דְּבָרִים קָשִׁים כִּגִּידִים.

ב

(א) וידוע הקושיא, דהלא לא מצינו כאן ב' מיני דיבורים, אלא לכולם יחד נאמר בלשון אחד, לאנשים ונשים, ואם כן האיך אפשר שיהיו ב' הפכיים בנושא אחד, שיהיה לזה אמירה רכה ולזה דברים קשים. (ובפשטות המאמר רואין רק אמירה רכה ודברי שבח לישראל, ואם כן יוקשה היכן מצינו כאן דברים קשים כגידין).
ואין לומר שהוסיף משה גם דברים [קשים] שלא נאמר בקרא, דהרי נאמר בסוף הענין אֵלֹה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תִּדְבֹּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וּדְרָשׁוּ חֲכָמֵינוּ ז"ל* (במכילתא) והובא ברש"י (ט, ו), אֵלֹה הַדְּבָרִים, לא פחות ולא יותר.

ג

קושיא ב

וְעָתָה אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמָעוּ בְּקֻלִּי וּשְׁמַרְתֶּם אֶת בְּרִיתִי, וְהֵייתֶם לִי סִגְלָה מִכָּל הָעַמִּים, כִּי לִי כָל הָאָרֶץ (שם, ה).
(ב) לכאורה המאמר כִּי לִי כָל הָאָרֶץ אין לו ביאור, דמשמע דהוא נתינת טעם לשלפניו, דמשום הכי תהיו סִגְלָה מִכָּל הָעַמִּים, יַעַן כִּי לִי כָל הָאָרֶץ. והלא אדרבה מפאת שכל הארץ הוא של הקב"ה, היו צריכין להיות כל אנפין שוים, וכמו שדייק באור החיים הק"צ.
ויש שפירשו' מלת "כִּי" דהכוונה על דרך 'אף על פי'. וכוונת הכתוב וְהֵייתֶם לִי סִגְלָה מִכָּל הָעַמִּים, 'אף על פי' דשלי כל הארץ. אבל לפי פשוטו דמלת "כִּי" משמעו שהוא נתינת טעם, אכתי צריך ביאור להבין מה נתינת טעם יש בזה.

ד

קושיא ג

וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי מִמְּלַכֶת כְּהָנִים וְגו' קְדוֹשׁ.
(ג) לכאורה תיבת "וְאַתֶּם" מיותר, כי הלא גם עד עתה הוא מְדַבֵּר עִמָּהֶם, והיה סגי

* במכילתא (יתרו), ושמות רבה (כח, ב), ותנחומא (מצורע סימן ה), ופרקי דרבי אליעזר (פרק מא). וכן הוא בתרגום יונתן, וברש"י.

ב באור החיים הק"צ (ט, ה), עיי"ש שנחית שם בביאור הפסוק בכמה אופנים ליישב דיוק זה. וכן נדחקו בזה כמה מפרשים.

ג כן הביא באבן עזרא (שם): וטעם כִּי לִי כָל הָאָרֶץ. דבק עם מִכָּל הָעַמִּים, כמו כִּי לִי כָל 'עמי' הארץ. וזהו וְאַתֶּם אֲתֶכֶם מִן הָעַמִּים לְהִיּוֹת לִי (קדושים כ, כו). ו ר' מרינוס אמר, כִּי פִירוֹשׁ 'כִּי' לִי כָל הָאָרֶץ, 'אף על פי' כִּי שְׁלִי כָל הָאָרֶץ. וכמוהו לפי דעתי 'כִּי' עִם קֶשֶׁה עֲרָף הוּא (תשא לו, ט). וְקָרָא נִפְשִׁי 'כִּי' חֲטָאתִי לָךְ (תהלים מא, ה). וכן פירש בחזקוני (שם) וז"ל: 'כִּי' בַּמִּקּוֹם 'אף על פי'. כמו 'כִּי' מְנַשֶּׁה הַבְּכוֹר (ויחי מח, יד), 'כִּי' קָרֹב הוּא (בשלח יג, יז).

לומר "ותהיו" לי ממלכת כהנים, או "והייתם" לי ממלכת כהנים, וכדרך שאמר בפסוק שלפני זה "והייתם" לי סגלה וגו'.

ה

קושיות ודקדוקים בעניני החג ומתן תורה

במדרש ילקוט (במדבר, רמז תרפד): בשעה שקבלו ישראל את התורה, נתקנאו בהם אומות העולם, ואמרו מה ראו להתקרב יותר מן כל האומות. סתם הקב"ה את פיהם, ואמר להם הביאו לי ספר יוחסין שלכם, שנאמר (תהלים צו, ז) הָבו לֵה' מִשְׁפָּחוֹת עַמִּים, כִּשְׁם שִׁמְבִיאִין בְּנֵי, שנאמר (כאן א, יח) וַיִּתְּלֵדוּ עַל מִשְׁפָּחָתָם.

ו

קושיא ד

(ד) והוא תמוה, חדא למה נתקנאו האומות העולם בשביל שנתנו התורה לישראל, והלא הציעו גם להם את התורה, וכמאמרם ז"ל על הפסוק וְזָרַח מִשְׁעִיר לְמוֹ הוֹפִיעַ מִהֶר פֶּאֶרְךָ (ברכה לג, ב), שהקב"ה הציע מקודם את התורה גם לבני עֲשׂוֹ ולבני יִשְׁמָעֵאל, ולא רצו לקבלה. ואם כן על מה נתקנאו עתה כשראו שישראל קבלה.

ז

קושיא ה

(ה) וגם התשובה צריך ביאור, מה שסתם הקב"ה את פיהם באומרו הביאו לי ספר יוחסין שלכם, דמשמע דמשום הכי זכו בה ישראל. דלכאורה וכי תלוי קיום התורה ביחוס דייקא.

וכבר אמרתי לפרש דברי המדרש אלו באופנים שונים, ועוד לאלוק מלין.

ח

קושיא ו-ז

איתא בגמרא (פסחים סח:), **רב יוסף ביומא דעצרתא** אמר, **עבדי לי עגלא תילתא**.
אמר, אי לאו האי יומא דקא גרים, פמה יוסף איכא בשוקא.

¹ בתנחומא (זאת הברכה סימן ד): ויאמר ה' מסיני בא (ברכה לג, ב). מלמד שהחזיר הקב"ה את התורה על כל האומות ולא קבלה, עד שבא אצל ישראל וקבלה, שנאמר (שם) וְזָרַח מִשְׁעִיר לְמוֹ, אלו בני עשו שהן בני שעיר. הופיע מִהֶר פֶּאֶרְךָ (שם) אלו בני ישמעאל, שנא (וירא כא, כא) וַיֵּשֶׁב בְּמִדְבַּר פָּאֶרְךָ. וכתוב (חבקוק ב, ו) עֲמֹד וַיִּמְדָּד אֶרֶץ וגו', כיון שראה הקב"ה שלא רצו לקבל התורה, התירן והקפיצן לגיהנם וכו'. וזעין מזה גם בגמרא עבודה זרה (ב: ב).
ובפסיקתא רבתי (פרשה כא): כך עלה על דעתו של הקב"ה, בתחילה הלך לו אצל בני עשו, אמר להם מקבלים אתם את התורה? אמרו לפניו רבונו של עולם מה כתיב בה, אמר להם לא תרצח, אמרו לו וכל עצמם של אותם האנשים לא הבטיחם אביהם אלא על החרב, שנאמר (תולדות כז, מ) על חֶרֶבָךְ תִּחְיֶה, אין אני יכולים לקבל את התורה. ◦ אחר כך הלך אצל בני עמון ומואב, אמר להם מקבלים אתם את התורה? אמרו לפניו רבונו של עולם מה כתיב בה, אמר להם לא תגנוב, אמרו לו כל עצמם של אותם האנשים אינם חיים אלא מן הגניבה ומן הגזל, הדא היא דכתיב (לך טז, יב) וְהָיָה יְהוָה פֶּאֶר אֲדָם יָדוּ בְּכָל יוֹד כָּל בּוֹ, אין אני יכולים לקבל את התורה. ◦ ואחר כך בא לו אצל ישראל, אמרו לו נעשה ונשמע. הדא הוא דכתיב ה' מסיני בא וְזָרַח מִשְׁעִיר לְמוֹ הוֹפִיעַ מִהֶר פֶּאֶרְךָ וְאַתָּה מְרַבֵּת קִדְשׁ מִימִינוֹ אֲשֶׁר דָּת לְמוֹ וכו'. וכיון שראה הקב"ה דעתם של ישראל שמבקשים לקבל את התורה באהבה וחיבה באימה ויראה ברתת וזיע, פתח ואמר אנכי ה' אלקיך.

² ופירש רש"י: עבדי לי. היה מצוה לאנשי ביתו להכין לו סעודה: תילתא. שלישי לבטן, ומובחר הוא.

³ פירש"י: אי לאו האי יומא. שלמדתי תורה ונתרוממתי, הרי אנשים הרבה בשוק ששמן יוסף, ומה בניי לבנים.

ט

(ו) ויש לדקדק דהלא מצינו בגמרא סוף סוטה^א, כי רב יוסף היה ענוותן ביותר, עד שקרא על עצמו לא תתני ענוה דאיכא אָנָא. ואם כן האיך היה מתפאר עצמו בכאן לומר אי לאו האי יומא דקא גרים כמה יוסף איכא בשוקא, דאין זה מגדר הענוה.

,

(ז) ועוד צריך ביאור באומרו אי לאו 'האי יומא', והיה לו לומר אי לאו 'מתן תורה', ומהו הכוונה בהלשון האי 'יומא' דייקא.

יא

קושיא ח

במגן אברהם^ב מביא קושיית הרמ"ע מפאנו^א איך אנו עושים חג השבועות ביום נ' לספירת העומר, והלא התורה ניתנה ביום נ"א לספירה, כי הם יצאו ממצרים ביום חמישי בשבת, והתורה ניתנה בשבת. ותירץ דבא לרמוז לנו יום טוב שני של גליות, עד כאן.

(ח) ועל זה הקשה בחק יעקב^ב, דאם כן יהיה יום השני עיקר היום טוב, בתמיה. ובני ארץ ישראל שעושים רק יום ראשון מאי איכא למימר.

יב

קושיא ט

(ט) בתפארת שלמה הקשה^א האיך אומרים בתפילה זמן מתן תורתנו^ב. והלא

^א דאיתא שם במשנה סוף סוטה (מט.) משמת רבי בטלה ענוה ויראת חטא. ועל זה אמרו בגמרא (מט.): אמר ליה רב יוסף לתנא, לא תיתני ענוה, דאיכא אנא [פירש"י: שאני ענוותן]. אמר ליה רב נחמן לתנא, לא תיתני יראת חטא, דאיכא אנא.

^ב במגן אברהם (ריש סימן תצד): קשה לי היאך אנו אומרים בשבועות יום מתן תורתנו, הלא קיימא לן כרבי יוסי דאמר (שבת פ"ה: ב') בסיון נתנה תורה וכו', ולדידן לעולם שבועות ב' בסיון וכו' [ועיי"ש עוד, ומה שמתרץ בזה]. ומה שקשה עוד דהתורה ניתנה ביום נ"א לספירה, דהא יצאו ממצרים ביום חמישי [בשבת] (שם פ"ה:), והתורה ניתנה בעשבת, כבר תירץ העשרה מאמרות דבא לרמוז לנו יום טוב שני של גליות. ואפשר דהיינו דקאמר (שם) יום אחד הוסיף משה מדעתו.

^ט בעשרה מאמרות (חיקור דין ח"ב, פרק טו): ויתכן לפרש גם כן זמן חלקנו בתורתך (בתפלת שבת וי"ט, וביה"ד שלאחר תפלת י"ח, ואבות פ"ה מ"ב) וכו'. עוד טעמו נראה דבדידן תליא מלתא, לחייב אותנו על הזהירות, והזהירות במצות כפי כחנו, והיינו חלקנו בתורתך, כי אמנם חג ה' לנו ביום מתן תורתנו מקרא קדש לסוף חמשים יום אחר הפסח, ופסח מצרים בחמישי בשבת היה, ולכולי עלמא בשבת ניתנה תורה שהוא לסוף נ"א יום, והיא גופא קשיא. אלא ודאי, כיון שמתן תורה היה בחורף לארץ, ה' חפץ למען צדקו ליתן חלקנו בתורתו, שכן הסכימה דעת עליון לחג בעצמו ובכבודו ביום טוב של גליות שהוסיף משה מדעתו כדברי רבי יוסי (שבת פ"ה:), כי שם ערבים עליו דברי דודים, הָמָּה הַיּוֹצֵרִים [וישבי נְטָעִים וְגִדְדָה עִם הַמֶּלֶךְ בְּמִלְכָּתוֹ] (דברי הימים א' ד, כג), עַתָּה לְעִשְׂתָּ לְה' לִפְיֶיךָ הַפְּרוּ תוֹרָתוֹ (תהלים קיט, כח), כתלונות הנביא ישעיהו (כו, יג) לְבַד כֶּךָ נִזְכֵּיר שְׁמֶךָ, שדרשה בר יוחאי (וזהר שמות ט.) על הסוד הזה. ומשום הא לא אישתמיט קרא בשום דוכתא למימר שחג השבועות הוא יום מתן תורה, ואין צורך למה שנתחבטו בו האחרונים (ע"י שו"ת ריב"ש סימן צו), ואם מעיקרא הוראת שעה היתה מן השמים כדברי סתם תנא בברייתא שם בפרק רבי עקיבא (שבת שם), אשרי האב שמקלסין אותו כמדובר על אוזן שומעת, ברוך שבחר בהם ובמשנתם.

^א בחק יעקב על שו"ע הל' פסח (לבעל שבות יעקב, או"ח תצד, א): ומה שמקשה עוד המגן אברהם בשם עשרה מאמרות, דכיון דביום חמישי [בשבת] יצאו בני ישראל ממצרים כראיתא בשבת (פ"ה:), וביום וי"ו [בשבת] התחילו לספור הספירה, נמצא דיום החמשים הוא ביום וי"ו [בשבת], ולכולי עלמא בשבת ניתנה התורה, נמצא דביום נ"א ניתנה התורה, ולמה עושים חג השבועות ביום החמשים. ותירץ דבא לרמוז לנו שני ימים טובים של גליות, עכ"ל. תירץ זה תמוה, דאם כן יהיה יום השני עיקר היום טוב, בתמיה, ובני ארץ ישראל שעושים רק יום ראשון מאי איכא למימר. ועיין מה שכתבתי על קושיא זו לעיל בסיומן ת"ל ס"ק ב'. [ועיי"ש תירוצו].

^ב בתפארת שלמה (מועדים, שבועות): זמן מתן תורתנו. להבין הדברים האלה, מה שמצינו בכמה מקומות בהיפוך, [ובגון מה שאומרים] זמן חלקנו בתורתך, משמע שנקראת תורת ד'. ובאן נקראת מתן תורתנו^ב. [ותירוצו עיי"ש].

איתא בגמרא¹ דקודם שלומד אדם תורה היא נקראת תורת ה', ורק לאחר שלומדה היא נקראת תורתו. ומעתה בשעת מתן תורה עדיין עמדו מקודם שלמדוה, ולמה אנו אומרים זמן מתן תורתנו?

יג

קושיא י - מתוך הדרוש

[והנה אמרו חכמי"ל כי הוסיף משה יום אחד מדרתו, שהקב"ה אמר ליתן התורה בשיש בסיון, ומשה הוסיף יום אחד עד שניתנה ביום ז' בסיון, והסכים הקב"ה על דיו.
(ו) ולכאורה קשה האין עשה משה רבינו ע"ה כן לעכב את הכלל ישראל מן קיום התורה ומצות ליום שלם. ועוד דאם הסכימה דעת עליונה לזה, למה בתחלה צוה הקב"ה להיות נכונים ליום הששי, ורק אחר כך הסכים למשה שיהיה בשביעי]. (הקושיא בדברי רבינו באות כח)

יד

קושיא יא

בענין הטעם למה קורין רות בשבועות, הנה כמה מפרשים הסכימו² לטעמו של הבכור שור³, לפי שדוד המלך ע"ה מת בעצרת, והקב"ה ממלא שנותיהם של צדיקים מיום ליום, ואם כן בודאי גם נולד בעצרת, ומגילת רות נכתב לייחס את דוד, עד כאן דבריו.

(יא) אמנם לכאורה קשה דלפי זה היה לנו לקרואה ביום א' דשבעות⁴, דהא בזמן שנולד דוד המלך ע"ה וקידשו על פי הראייה, הרי לא היה נוהג יום טוב שני של גליות⁵. ולמה אנו קורין אותה ביום טוב שני.

ורבינו היה רגיל להוסיף נופך על דבריו, להקשות עוד מדברי הגמרא בזה. וז"ל רבינו בזה ביום א' דשבעות תשט"ז (כנדרס בחידושי תורה תשט"ז ח"ב, עמוד תקכו בקושיא ו): התפארת שלמה הקשה על מה שאומרים בשבועות זמן מתן תורתנו, למה נקרא 'תורתנו', והלא התורה היא תורת ה'. והגם דאיתא בגמרא (מובא להלן) וכו' ולבסוף נקראת על שמו וכו', אבל בשעת מתן תורה וודאי שהיתה נקראת על שם הקב"ה, ורק אחר שלמדו נקראת על שם ישראל, וא"כ איך אנו אומרים בשבועות שהוא זמן מתן תורתנו ועדיין לא למדו אותה.

² בגמרא עבודה זרה (ט:). ואמר רבא, בתחילה נקראת על שמו של הקב"ה, ולבסוף נקראת על שמו נפירשי: נקראת על שמו של אותו תלמיד שטרח בה, כדכתיב ובתורתו, דמשמע של כל אדם, שנאמר (תהלים א, ב) בתורת ה' תפצו, ובתורתו יתגה יומם וְלַיְלָה.

³ כן ציין בלבושי שרד (אור"ח תצ, על המג"א ס"ק ח). וכן הביא בשערי תשובה (אור"ח תצד, ב) וז"ל: ועיין לעיל (כרמ"א) סוף סימן ת"ץ שנוהגין לומר רות בשבועות. ואז"ל בבכור שור דף רכ"א כתב הטעם, לפי שדוד המלך ע"ה מת בעצרת וכו', ובודאי בעצרת נולד, ומגילת רות נכתבה לייחס דוד, עיי"ש. ונעיין עוד טעמים בזה בדרכי משה (תצ, א) ובמגן אברהם (שם, ח).

ועיין עוד בישועות יעקב (אור"ח תצד, א) שכתב טעם זה מדעת עצמו, ועיי"ש מה שכתב בזה.

⁴ בבכור שור נהם קצת ח"י על סדר הש"ס שבסוף ספרו תבואות שור (בבא בתרא יד:). בגמרא, למה נקרא שמה רות, שיצא ממנה דוד [שְׁרָיָהוּ הַקֶּבֶד"ה בשירותו ותשבתו] כו'. עיין מגן אברהם סימן ת"צ שנתן טעם בשם הילקוט למה קורין רות בחג השבועות, ולענ"ד הטעם פשוט, על פי מה שכתבו תוספות חגיגה דף י"ז (ע"א, ד"ה אף עצרת) בשם הירושלמי (בצה"פ ה"ד, וחגיגה פ"ב ה"ג), ודוד מת בעצרת. והנה קיימא לן (ראש השנה יא. ועוד) הקב"ה יושב וממלא שנותיהן של צדיקים מיום ליום, וכיון שמת בעצרת נולד גם כן בעצרת, ועיקר ספר רות לייחס את דוד. וכל שכן כמו שאמרו כאן (כגמרא) דקריאת שם רות היה על שיצא ממנה דוד, ולהכי קורין רות ביום לידתו.

⁵ ועיין כעין זה בפרי מגדים (אשל אברהם סימן תצ, ס"ק ח) וז"ל: ורות כמדומה נוהגין לומר ביום ב' דשבעות, לא ביום א', ואיני יודע טעם למה. ויש לומר כי עיקר תנינת התורה בז' היה נוהגין לפי טעמים אחרים שנתנו בזה. עיין סימן תצ"ד (במגן אברהם ריש הסימן, המובא לעיל).

ועוד שם (משבצות זהב סימן תצד, ס"ק ב): עיין לבוש סעף ב', ביום שני קורין רות. ועיין סימן ת"צ במגן אברהם ח' וט'. ואיני יודע טעם נכון למה דווקא ביום שני קורין רות, לא ביום א'.

טו

קושיזות ודקדוקים במגילת רות

כתיב במגילת רות (א, טו), וְתֹאמַר רות אֶל תַּפְגָּעִי בִּי לְעֹזְבֶךָ לְשׁוֹב מֵאַחֲרֶיךָ כִּי אֶל אֲשֶׁר תִּלְכִּי אֵלַי וּבְאִשּׁוֹר תִּלְיִנִי אֵלַיִן עִמָּךְ עַמִּי וְאֶלְקֶיךָ אֵלָקִי.

טז

קושיא יב

והנה איתא בגמרא^ט ובמדרש^י, אמרה לה נעמי אסיר לן תחום שבת, אמרה בְּאִשּׁוֹר תִּלְכִּי אֵלַי. אסיר לן יחוד, וּבְאִשּׁוֹר תִּלְיִנִי אֵלַיִן. מפקדינן אתרי"ג מצות, עִמָּךְ עַמִּי. אסיר לן עבודה זרה, וְאֶלְקֶיךָ אֵלָקִי.

יז

(יב) וקשה דבשלמא מעיקרא כשהתחילה לפרוט החומרות, אמרה מקודם איסור תחומין, וכן הלכה והוסיפה חומרות עד שאמרה מפקדינן אתרי"ג מצות, וכי הלכה מן הקל אל החמור. אבל לבסוף כשכבר אמרה מפקדינן אתרי"ג מצות, קשה למה חזרה ואמרה אסיר לן עבודה זרה, והלא גם איסור עבודה זרה הוא בכלל התרי"ג מצות.

יח

הקדמה לקושיא יג-יד

ובמדרש רבה (רות ב, כב) איתא, וְתֹאמַר רות אֶל תַּפְגָּעִי בִּי לְעֹזְבֶךָ לְשׁוֹב מֵאַחֲרֶיךָ. מהו אֶל תַּפְגָּעִי בִּי, אמרה לה לא תַּחֲטֵא עָלַי, לֹא תִסְכֵּינן פְּגָעֶיךָ מִנִּי. לְעֹזְבֶךָ לְשׁוֹב מֵאַחֲרֶיךָ, מכל מקום דעתי להתגייר, אלא מוטב על יָדְךָ ולא על ידי אחרת. כיון

^{טו} ואף בחוץ לארץ, במקומות שהיו מגיעים שלוחי בית דין. ובחג השבועות שהוא תלוי ביום נ' לעומר, ולא ביום החודש, כבר הגיעו שלוחי בית דין של ניסן בכל המקומות. וכל שכן בארץ ישראל עצמו.

^י בגמרא יבמות (דף מז): תנו רבנן, גר שבא להתגייר בזמן הזה, אומרים לו מה ראית שבאת להתגייר, אי אתה יודע שישאל בזה דוויים דחופים סחופים ומטורפין פירש"י: סחופין. שפלים וכפויין, כמו סחופי כסא, (שבת ט:), כפיית הכלין, ויסורין באין עליהם. אם אומר יודע אני, ואיני כדאי וואני ראי להשתתף בצרתך, ומי יתן ואזכה לכן, מקבלין אותו מיד. ומודיעין אותו מקצת מצות קלות, ומקצת מצות חמורות, ומודיעין אותו עון לקט שכחה ופאה ומעשר עני, ומודיעין אותו ענשן של מצות. אומרים לו הוי יודע שעד שלא באת למִדָּה זו, אכלת חלב אי אתה ענוש כרת, חללת שבת אי אתה ענוש סקילה, ועכשיו, אכלת חלב ענוש כרת, חללת שבת ענוש סקילה. וכשם שמודיעין אותו ענשן של מצות כך מודיעין אותו מתן שכר, אומרים לו הוי יודע שהעולם הבא אינו עשוי אלא לצדיקים, וישאל בזה דוויים יכולים לקבל לא רוב טובה [לפי שיער הרע מחזר אחריהן, כדאמרין במסכת סוכה (נב)], ושם תזון דעתן עלייהו ויחטאון ולא רוב פורענות. ואין מרבין עליו [דברים, לאיים עליו שיפירו], ואין מדקדיקין עליו. קיבל, מליץ אותו מיד וכו'. נתפא, מטבילין אותו מיד, ושני תלמידי חכמים עומדים על גביו ומודיעין אותו מקצת מצות קלות ומקצת מצות חמורות [נהשאת על ידי טבילה הוא נכנס לכלל גירות, הלכך בשעת טבילה מצוה צריך לקבל עליו עול מצות]. טָבַל ועלה, הרי הוא כישראל לכל דבריו וכו'. [ועיין מזה בדברי רבינו להלן באות לו].

אמר מר, גר שבא להתגייר אומרים לו מה ראית שבאת להתגייר, ומודיעים אותו מקצת מצות קלות ומקצת מצות חמורות. מאי טעמא, דאי פריש [שלא יתגייר] נפרוש ולא איכפת לן, דאמר רב חלבו, קשים גרים לישראל כספחת, דכתיב (ישעי' יד, א) וְנָלְזָה הָגֵר וְנִסְפְּחוּ עַל בֵּית יַעֲקֹב [לשון ספחת, שאוחזין מעשיהם הראשונים ולומדים ישראל מהם, או סומכין עליהם באיסור והיתר (ועיי"ש בחוספות שפירשו באופן אחר)] וכו'. [ועיין מזה בדברי רבינו להלן באות מ].

ואין מרבין עליו ואין מדקדיקין עליו. אמר רבי אלעזר מאי קראה, דכתיב (רות א, יח) וְתֹאמַר כִּי מִתְאַמְצָת היא לְלֶכְתָּ אִתָּהּ וְתִתְּחַד לְדַבֵּר אֵלַי. אמרה לה אסיר לן תחום שבת, בְּאִשּׁוֹר תִּלְכִּי אֵלַי. אסיר לן יחוד ולהתייחד עם אשת איש, בְּאִשּׁוֹר תִּלְיִנִי אֵלַיִן. מפקדינן שש מאות וי"ג מצות, עִמָּךְ עַמִּי. אסיר לן עבודת כוכבים, וְאֶלְקֶיךָ אֵלָקִי. ארבע מיתות נמסרו לבית דין, בְּאִשּׁוֹר תְּמוּתִי אָמוּת וכו'. מיד וְתֹאמַר כִּי מִתְאַמְצָת היא וגו' וְתִתְּחַד לְדַבֵּר אֵלַיִךְ.

^{י"ב} בילקוט שמעוני (רות, רמז תרא). שמוכא שם דברי הגמרא דלעיל.

ששמעה נעמי כך, התחילה סודרת לה הלכות גרים. אמרה לה, בתי אין דרכן של בנות ישראל לילך לבתי תיאטראות ולבתי קרקסאות של עכו"ם, עכ"ל המדרש.

יט

קושיא יג

(יג) ולכאורה קשה למה אמרה תיאטראות וקרקסאות של עכו"ם דייקא, והלא גם לתיאטראות וקרקסאות של ישראל אסור לילך^ט, ולא רק בשל עכו"ם.

כ

קושיא יד

(יד) ובמה שאמרה מכל מקום דעתי להתגייר, אלא מוטב על ידך ולא על ידי אחרת. יש להקשות דמהיכן ידעה שיקבלנה אחר. וממה נפשך, אי יכולין לקבלה מן הדין, אזי גם נעמי תקבלנה, ואם לאו, גם אחר לא יקבלנה.

כא

קושיא טו

עוד כתיב במגילת רות (ב, יב): 'שְׁלֹם ה' פָּעַלְךָ וְתָהִי מְשִׁכְרְתְּךָ שְׁלָמָה מֵעַם ה' אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בָּאת לַחֲסוֹת תַּחַת כְּנָפָיו.

ועל זה איתא במדרש רבה (רות ה, ד), אמר רבי חסא, אֲשֶׁר בָּאת לַחֲסוֹת תַּחַת כְּנָפָיו, עד כאן.

(טו) והוא פלא, דמאי משמיענו רבי חסא יותר ממה שנאמר בפירוש בקרא אֲשֶׁר בָּאת לַחֲסוֹת תַּחַת כְּנָפָיו.

כב

הקדמה לקושיא טז-יז

ובגמרא יבמות (מח:) אמרו, מפני מה גרים בזמן הזה מעוניין, ויסורין באין עליהן וכו', אחרים אומרים מפני ששהו עצמם להכנס תחת כנפי השכינה.

אמר ר' אבהו ואיתימא ר' חנינא, מאי קראה, 'שְׁלֹם ה' פָּעַלְךָ וְתָהִי מְשִׁכְרְתְּךָ שְׁלָמָה מֵעַם ה' אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בָּאת לַחֲסוֹת וגו'. ופירש רש"י, אֲשֶׁר בָּאת, שמיהרת ולא איחרת.

כג

קושיא טז

(טז) ולכאורה קשה, למה יבואו עונשין על הגרים בשביל ששהו לבוא, והלא הם היו נכרים ולא היו מחוייבים בתורה ומצוות עד שיתגיירו, ואם כן על מה יענשו עבור שהתמהמהו מלבא.

^ט דאף באופן כשאין בזה משום עבודה זרה, אכתי יש בזה איסור משום מושב לצים, ומשום שמביא לידי ביטול תורה. וכמבואר בגמרא עבודה זרה (יח:) ובירושלמי (שם ט). והובא כן להלכה במגן אברהם (שו, כב), ומשנה ברורה (שם, נט).

ועיין שם במשנה ברורה שמוסיף על זה וז"ל: ובעוה"ר כיום נעשה דבר זה כהפקר אצל איזה אנשים, לילך לבית טרטיאות. והכתוב צווח ואומר (הושע ט, א) אֵל תִּשָּׁמַח יִשְׂרָאֵל אֶל גִּיל [נְעֻמִים] וכו'. וגם איכא בזה משום מגרי יצר הרע בנפשם. ואמרו חכז"ל (עבודה זרה שם) כל המתלוצץ נופל בגיהנם שנאמר [נוד] יְהִיר לֵץ שְׁמוֹ עוֹשֶׂה בְּעֵבֶר זָדוֹן (משלי כא, כד), ואין עברה אלא גיהנם, שנאמר (צפניה א, טו) יוֹם עֲבָרָה הַיּוֹם הַהוּא [וכו'], ויסורין באין עליו שנאמר (ישע' כח, כב) וְעָתָה אֵל תִּתְלוּצְצוּ פֶן יִחָזְקוּ מוֹסְרֵיכֶם, עיין שם בגמרא עוד.

כד
קושיא יז

יז) וביותר קשה, דהלא גם רות בעצמה שממנה למדו זה דהעונש הוא עבור ששהו לבא, היא לא היתה ממהרת לבא, שהרי היתה כבר נשואה, וכבר ישבה במואב לאחר נשואיה כעשר שנים (רות א, ד).

כה

וכעין זה הקשו התוספות (שם, ד"ה אשר באת) וז"ל, ותימה דבפרק מי שאמר (נזיר כג:) אומר, רות בת בנו של עגלון בנו של בלק מלך מואב היתה. וכשתחשוב שנותיו של אהוד שהרג עגלון עד סוף ימים של אבצן דהיינו בועז, תמצא יותר ממאתים שנה, ולעת זקנתו נשאה, דכתיב (רות ג, י) לבלתי לכת אחרי הפחורים.

כו

ובתוספות תירצו, דבת בנו של עגלון לאו דוקא, אלא כלומר דמזרעו היתה, כמו [שאמרו על נבוכדנצר] בן בנו של נמרוד הרשע (חגיגה יג.), ובקרא (רות ב, ו) קרי לה נערה, עכ"ל.

אמנם עדיין לא יונח לנו גם לפי תירוצם, שהרי אף שלא לקח זמן הרבה כל כך כמו שהזכירו בקושייתם, אבל מכל מקום הרי סוף סוף לא היתה ממהרת לבא^כ.

כז

ישוב הקושיות בעניני החג ומתן תורה

הקדמה לישוב קושיא ו-ז
(עוד אחר אות לא)

ונבא ליישב תחילה למה אמר רב יוסף אי לאו האי יומא דקא גרים. ואפשר לומר בזה בהקדם מה דאיתא בגמרא^{כא} כי הוסיף משה יום אחד מדעתו, והסכים הקב"ה על ידו.

כח
[קושיא י']

ולכאורה קשה האיך עשה משה רבינו ע"ה כן לעכב את כל הכלל ישראל מן קיום התורה ומצות למשך יום שלם. והלא אין לשער כמה תורה ומצות אפשר לקיים ביום אחד, ובפרט בששים ריבוא ישראל, ואיך עשה ככה לעכבם מכל זה.

^כ ועיין ברות רבה (ו, ב): ויאמר ברוכה את לה' בתי היטבת חסדך וגו' (רות ג, י). רבי יוחנן, וריש לקיש, ורבנן. רבי יוחנן אמר, לעולם אל ימנע אדם עצמו מליילך אצל זקן לברכו, בועז היה בן שמונים שנה ולא נפקד, כיון שהתפללה עליו אותה צדיקת מיד נפקד, שנאמר (שם ב, כ) ויתאמר נעמי לכלתה ברוך הוא לה'. ריש לקיש אמר, רות בת ארבעים שנה היתה ולא נפקדה, כיון שנשאת למחלוך. וכיון שהתפלל עליה אותו צדיק נפקדה, שנאמר ויאמר ברוכה את לה' בתי (שם ג, י). ורבנן אמרין, שניהם לא נפקדו אלא מברכותיהן של צדיקים, שנאמר ויאמרו כל העם אשר בשער יהזקנים עדים יתן ה' את האשה (שם ד, יא).

^{כא} בגמרא שבת (יז, א): אמר לך רבי יוסי יום אחד הוסיף משה מדעתו. דתניא שלשה דברים עשה משה מדעתו, והסכים הקב"ה עמו. הוסיף יום אחד מדעתו, ופירש מן האשה, ושבר את הלוחות. הוסיף יום אחד מדעתו מאי דריש, [וקדשם] היום ומחר (יתרו יט, י), היום כמחר, מה למחר לילו עמו, אף היום לילו עמו, ולילה דהאידינא נפקא ליה, שמע מינה תרי יומי לבר מהאידינא. ומנלן דהסכים הקב"ה על ידו, דלא שריא שכינה עד צפרא דשבתא. [ועיין זה בשינוי לשון קצת בגמרא יבמות (סב,): שלשה דברים עשה משה מדעתו, והסכימה דעתו לדעת המקום וכו'].

כט

ואם כי הסכימה גם דעת המקום לזה, אבל יש להבין למה בתחלה צוה הקב"ה שיהיו נכונים ליום הששי, ורק אחר כך הסכים למשה שתנתן התורה בשביעי. והיה לו לצוות מתחילה להיות נכונים ליום ד'.

ל

[ישוב קושיא י']

ויש לומר כי באמת משה רבינו ע"ה לא עכבם מלקיים התורה ומצוות גם ביום הזה, אלא שהדריך את הכלל ישראל שביום ההוא יקיימו התורה ומצוות מעצמן, ולא מפי הגבורה, והיינו שביום הזה קיימו את התורה מצות מדרבנן.

כי אף שמשה הוא שתיקן להם כך, לא נקראת דאורייתא אלא מדרבנן. וכעין שמצינו שאמרו^{כב} משה תיקן להם לישראל שיהיו קורין בתורה בשבתות וימים טובים, ובשני וחמישי^{כג}. דאף שהיא מתקנת משה, מכל מקום אין זה מדאורייתא רק תקנה דרבנן, וכמו שכתב הרמב"ן ז"ל^{כד}.

לא

וכן הקב"ה הסכים על ידו של משה להוסיף יום אחד, בכדי להראות גודל מעלת תורה שבעל פה, דבלי תורה שבעל פה לא מצאנו ידינו ורגלינו גם בתורה שבכתב, ובלי קיום תורה שבעל פה, לא נחשב קיום תורה שבכתב למאומה. ואם היה הציווי מתחילה מפי הגבורה ליתן ביום השביעי, שוב לא היתה כל זה דרבנן, ולכן הניח הקב"ה שיעשנה משה מדעתו, והסכים על ידו.

ואם היה הקב"ה מְנַגֵּד לזה, לא היה יכול משה להוסיף מדעתו, כיון שהוא נגד רצון הבורא ב"ה. אבל עכשיו, במה שמשה הוסיף יום אחד מדעתו והקב"ה הסכים על ידו, נתגלה בזה מעלות וחשיבות המצות דרבנן ותורה שבעל פה.

לב

ישוב קושיא ו-ז

והנה רב יוסף היה סגי נהור, ולדעת רבי יהודה (בבא קמא פז.) סומא פטור מן המצות מדאורייתא, אבל חייב מדרבנן^{כה}.

^{כב} בירושלמי מגילה (טז.): משה התקין את ישראל שיהיו קורין בתורה בשבתות ובימים טובים ובראשי חודשים וחוליו של מועד, שנאמר (אמור כג, מד) וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶת מִצְוֵי ה' אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. עזרא התקין לישראל שיהיו קורין בתורה בשני ובחמישי ובשבת במנחה.

^{כג} עיין בגמרא בבא קמא (פב.) דמסיק שגם הקריאה בשני וחמישי כבר התקין משה, כדי שלא ילינו ג' ימים בלא תורה. אלא שמשה תיקן לקרות תלתא פסוקי, ועזרא הוסיף לקרות עשרה פסוקי, ובתלתא גברי. ועיין ברמב"ם (תפילה יב, א) בזה.

^{כד} עיין באורך בהשגות הרמב"ן על ספר המצות (סוף שורש השני, ד"ה וכן מה שכתב הרב). ועיין בזה גם בצל"ח ברכות (כ); ופרי חדש (אור"ח קלט, ח), ופרי מגדים (א"א ריש סימן קלה) וברכי יוסף (שם). וע"ע בשדי חמד (ח"ד מערכת ח', כלל כו) ושו"ת אמרי יוסף (ח"ב סימן קעא, אות ג).

^{כה} כמבואר בתוספות בבא קמא (פז. ד"ה וכן): ונראה דאף על גב דפטר ר' יהודה סומא מכל המצות, מ"מ מדרבנן חייב. דאע"ג דאשה מיפטרא במצות עשה שהזמן גרמא, ולא מחייבין אפילו מדרבנן, משום שיש מצות הרבה דמחייבת בהו. אבל סומא אי פטרת ליה מכל המצות אפילו מדרבנן, אם כן הוה ליה כמו נכרי שאין נוהג בתורת ישראל כלל.

ועיין בבית יוסף (אור"ח סוף סימן תעג) וז"ל: כתב רבינו ירוחם, סומא פטור מלומר הגדה, כמו שפטור מכל המצות, ומכל מקום חייב בכל מדרבנן. ולהוציא הרבים יכול להוציא, למאן דאמר מצה בזמן הזה דרבנן, דאתי דרבנן ומוציא דרבנן, וכך פשוט בפרק ערבי פסחים (קטז.), פירוש 'ומברך' [שהוא אף מברך עלה], עכ"ל. ○ ויש

ולכן אמר רב יוסף אי לאו האי 'יומא', והכוונה על יום זה שהוסיף משה מדעתו, שאז קיימו כל ישראל את המצות מדרבנן¹², כמה יוסף איכא בשוקא. וכמו שמצינו כי רב יוסף רצה תמיד לקיים כל המצות כתיקונן. וכאומרם ז"ל (שם, וקידושין לא.) אמר רב יוסף מריש הוה אמינא מאן דהוה אמר לי הלכה כרבי יהודה דאמר סומא פטור מן המצות, עבידנא יומא טבא לרבנן, דהא לא מיפקידנא ועבידנא. והשתא דשמעית להא דאמר רבי חנינא גדול המצווה ועושה יותר ממי שאינו מצווה ועושה, אדרבה מאן דאמר לי דאין הלכה כרבי יהודה עבידנא יומא טבא לרבנן.

לג

ישוב קושיא ט

ולדרכינו מיושב גם קושיית התפארת שלמה, למה אנו אומרים זמן מתן תורתנו. כי זה קאי על מה שביום הששי קבלוה ישראל מעצמן, ולזה אומרים בכינוי זמן מתן תורתנו.

לד

ישוב קושיא ח

והנה כמו שקיימו ביום ההוא המצות מדרבנן, כמו כן הוא ענין יום טוב שני של גליות שהוא גם כן מדרבנן.

ואתי שפיר תירוצ' הרמ"ע מפאנו דבא לרמז על יום טוב שני של גליות. ואין הכוונה שעיקר מתן תורה בא לרמז על יום טוב שני של גליות, דאם כן היה יום ב' העיקר, אלא רצה לומר שיום הששי בסיון שבו קיימו התורה ומצוות מדרבנן, שעבור זה ניתנה התורה לבסוף ביום נ"א, הוספת יום זה שהוסיף משה מדעתו, זה בא לרמז על גודל מעלת יום טוב שני של גליות שהוא גם כן מדרבנן.

לה

ישוב קושיא יא (באופן ראשון)

ולפי זה יש ליתן טעם על מה קורין מגילת רות ביום שני. דהנה איתא ברמב"ן¹³ שהמלך המשיח נמצא אתנו בגולה ומשם יתגלה, וכן איתא במדרש רבה¹⁴ כי המלך המשיח היא נמצא באדום, וכשיבוא הזמן הגאולה ילך ביחד עם ישראל מתוך הגלות לארץ ישראל. וכמו שמשה רבינו ע"ה נתגדל במצרים ואחר כך הוציא את ישראל ממצרים, כמו כן יהיה במלך המשיח.

לו

ומעתה מאחר שמשיח הוא נמצא אתנו בגלות, בוודאי שהוא מקיים גם יום טוב שני של גליות כדין תושבי חוץ לארץ, ולכן כיון דהוא בא מזרע דוד, או שהוא

לתמוה עליו, דלא פטרו מכל המצות אלא רבי יהודה בפרק החובל (בבא קמא שם), ולית הלכתא כוותיה. ומיהו מה שכתב דמכל מקום חייב בכל מדרבנן, כן כתבו התוספות בפרק החובל (שם) אליבא דרבי יהודה.

[והא דלהלכה לא קיימא לן כר' יהודה, כן הוא גם במגן אברהם (נג, טז) ושלחן ערוך התניא (שם, יח. תקפה, ח).]

¹² והיינו אפילו אם יאמרו דהלכה כר' יהודה דסומא פטור מן התורה. נוכדמוכח מדברי רב יוסף דלהלן, דבימיהם עדיין לא נפסקה אם הלכה כר' יהודה או לא.

¹³ אולי הכוונה לדברי הרמב"ן בסוף פירושו לשיר השירים, עיי"ש.

¹⁴ בשמות רבה (א, כו): [וכן הקב"ה אמר לחירם (יהוואל כה, יח) וְאֵצֶל אֲשֶׁר מְתוּכָה הִיא וְגו'. וכן בת פרעה מגדלת נא את משה] מי שעתידי ליפרע מאביה. ואף מלך המשיח שעתיד ליפרע מאדום, יושב עמהם במדינה, שנאמר (ישעי' כו ז) שֶׁם יִרְעָה עֶגְלָה וְשֶׁם יִרְבֹּץ וְגו'.

בעצמו יהיה המלך המשיח, כמו שכתוב (יחזקאל לו, כד) וְעָבְדִי דָּוִד מֶלֶךְ עֲלֵיהֶם וְרוּעָה אֶחָד יִהְיֶה לְכֻלָּם, וכמו שכתוב^{כט} שיהיה כלול מן 'נשמת' דוד ומשה. לכן אנו קורין רות ביום טוב שני של גליות, להראות על המלך המשיח הבא מדוד שהוא מקיים אתנו גם יום טוב שני של גליות.

לז

הקדמה לישוב קושיא ד

והנה כמה מהלכות גירות למדוהו מענין רות, וכמו דאיתא בגמרא^ל, תנו רבנן גר שבא להתגייר בזמן הזה אומרים לו מה ראית שבאת להתגייר, אי אתה יודע שישאל בזמן הזה דוויים סחופים ומטורפים וכו', ומודיעין אותו מקצת מצות קלות ומקצת מצות חמורות וכו', ועונשן של מצות וכו', ואין מרבים עליו ואין מדקדקים עליו. אמר רבי אלעזר מאי קראה, דכתיב (רות א, יח) וַתֵּרָא כִּי מִתְאַמְצָת הִיא לְלֶכֶת אִתָּהּ וַתַּחְדֵּל לְדַבֵּר אֵלֶיהָ וכו'.

לח

ובענין מתן תורה איתא בגמרא^{לז} (שבת פז.) רבי אומר, בתחלה פירש עונשה [פירש"י עונשה של תורה], דכתיב וַיֵּשֶׁב מֹשֶׁה (יתרו יט, ח), דברים שְׁמַשְׁבֵּבִין דעתו של אדם, ולבסוף פירש מתן שכרה, דכתיב וַיַּגֵּד מֹשֶׁה (שם, ט) דברים שמושכין לבו של אדם פְּאָגְדָה. ואיכא דאמרי, בתחילה פירש מתן שכרה, דכתיב וַיֵּשֶׁב מֹשֶׁה, דברים שמשכיבין דעתו של אדם, ולבסוף פירש עונשה, דכתיב וַיַּגֵּד מֹשֶׁה, דברים שקשין לאדם כגידים [פירש"י ירק מר].

לט

ומפרש במהרש"א^{לב}, דהך סברא דהמאן דאמר דבתחילה פירש העונשין ואחר כך המתן שכרה, הוא אליבא דהלכתא, דהכי הלכתא בגר שבא להתגייר דמודיעין אותו קודם העונשין ואחר כך מתן שכרן של מצות. וכאן גיירו גם כן את ישראל לקבל את התורה, ולכן פתחו בהעונשין תחילה, עכת"ד. אבל לכאורה קשה לפי זה להאיכא דאמרי, שהם סוברין שהקב"ה פתח להם תחלה במתן שכרן של מצות, ולכאורה הוא שלא אליבא דהילכתא.

מ

אמנם נראה לפרש דשפיר היתה אליבא דהילכתא אף שלא פתחו בעונשין תחילה, דהנה הלכות גרים למדו מרות כאמור. ואיתא עוד שם בגמרא^ל, אמר מר, גר שבא להתגייר, אומרים לו מה ראית שבאת להתגייר, ומודיעים אותו מקצת מצות קלות ומקצת מצות חמורות. מאי טעמא, דאי פריש נפרוש, דאמר רבי חלבו קשים

^{כט} עיין בזה ביואל משה (א, לו. ובסוף ההקדמה) מה שהביא בשם הזוהר הק' (פנחס רמז: וכי תצא רפ. ותיקוני זוהר קיא:) שמלך המשיח הוא משה רבינו. ועי"ש בשם האור החיים הק' (ויחי מט, יא) שיהיה כלול מנשמת דוד ומשה.

^ל בגמרא יבמות (דף מז.) ולשון הגמרא ופירש"י שם כבר הובא לעיל (בהערה יז).

^{לא} פירש רש"י: שמשבבין. כמו וַיִּלָּךְ שׁוֹכֵב (ישע"ה נז, יז), שמונעין מלקבל, שאם יקבלו יענשו. הדברים הללו משבבין את לבם מן המקום, ואף על פי כן קיבלו עליהן.

^{לב} במהרש"א (שבת פז.): בתחלה פירש עונשן ולבסוף פירש מתן שכרן. נראה דכל זה היה לפי הדין בגרים, דאז נכנסו ישראל לברית ונעשו גרים. ואמרינן פרק החולץ (יבמות שם) גר שבא להתגייר כו' מודיעין אותו עונשן של מצות כו', וכשם כו' כך מודיעין אותו מתן שכרן כו'.

גרים לישראל כספחת^ל, דכתיב וְנָלְוָה הַגֵּר עֲלֵיהֶם וְנִסְפָּחוּ עַל בֵּית יַעֲקֹב (ישעי' יד, א), עד כאן.

ופירשו התוספות^ל, דמהאי טעמא קשים גרים לישראל, לפי שמתערבין בהם, ואין השכינה שורה אלא על משפחות המיוחסות שבישראל.

מא

ולפי זה ניחא דגם כשהודיעו לישראל מקודם המתן שכר ולבסוף העונשין, היה הכל כדת וכדין. דמאחר שהם היו כולם מיוחסין, לא היה שייך הטעם דאי פריש נפרוש, אלא אדרבה רצו שיתקרבו כולם ויבאו להתגייר, ולכן הודיעו להם מתחילה מתן שכר כדי שיתקרבו.

מב

ישוב קושיא ד

אבל להאומות העולם כשהציעו להם התורה, מאחר שהם אינם מיוחסים אמרינן דאי פריש נפרוש, משום דקשים כספחת, ולכן הודיעו להם מקודם את העונשים, כדי שיפרשו.

מג

והשתא יובן דברי המדרש ילקוט, דבשעה שקבלו ישראל את התורה נתקנאו אומות העולם בהם מה ראו להתקרב יותר מן האומות. דהן אמת שגם להם הציעו את התורה, אבל לא באופן כזה ובתחבולות שירצו להתקרב. כי להאומות הודיעו להם מקודם העונשין, והחמורות קודם לקלות, וכדין כל גר הבא להתגייר. אולם לגבי ישראל ראו שלא הודיעו להם העונשין תחילה, אלא אדרבה התחילו לומר להם הדברים הטובים ומתן שכרן של צדיקים לעולם הבא, שהם דברים שמיישבין דעתו של אדם.

וזה שאמרו מה ראו להתקרב יותר מן האומות, שהם נתקרבו ביותר והודיעו להם הדברים הטובים כדי שיתקרבו. ולהאומות הודיעו החמורות והעונשין תחילה, כדי שיתרחקו ולא יחפצו בהתורה.

מד

ישוב קושיא ה

ועל זה סתם הקב"ה פיהם ואמר להן הביאו ספר יוחסין שלכם כשם שמביאין בְּנֵי, דבאמת גם אצל בני ישראל נהגו כדת וכדין, ולא היה שום משא פנים בדבר. אלא זיל בתר טעמא, דלמה צריכין לגלות את העונשין תחילה, כדי שִׁפְרָשׁוּ, והטעם כדפירשו התוספות, לפי שאינם מיוחסין. אבל בני ישראל שהם משפחות מיוחסות לאבותיהם הקדושים, שפיר רצו בהתקרבותם, ולכן נתקרבו ביותר.

^ל הוא משמות הנגעים, שָׁאֵת או 'ספחת' או בְּהֶרֶת (תוריע יג, ב).

^ל בתוספות יבמות (יג): קשים גרים לישראל כספחת. לפי שאין בקיאין בדקדוקי מצות, וישראל למדין ממעשיהם. ובמסכת נדה (יג): פירש בקונטרס עוד לשון אחר, משום דכל ישראל ערבים זה בזה. וקשה דבפרק אלו נאמרים (סוטה לו): משמע שלא היו ערבין על הגרים, דלא חשיב התם ערבות של ערב רב. ויעוד יש לפרש, דקשים גרים לישראל לפי שמתערבין בהם, ואין שכינה שורה אלא על משפחות המיוחסות שבישראל. ויש מפרשים, לפי שביטול הוזהרו ישראל על הגרים, ואין יכולין להזהר מאונאתן. ונעין עוד תוספות קידושין ע: ובנדה יג: ד"ה קשים].

מה

ישוב קושיא יא (באופן שני)

ובזה יש ליתן עוד טעם על מה שאנו קורין מגילת רות דוקא ביום טוב שני של גליות.

דנה הלכות גרים למדוהו חכמים ממגילת רות, וכאמור לעיל.
ואיתא בגמרא (יבמות כד:) תנו רבנן אין מקבלין גרים לימות המשיח^{לה} וכו', אמר רבי אליעזר מאי קרא, הן גור וגור אָפֶס מֵאֹתִי מִי גָר אֶתָּךְ עֲלֶיךָ יְפֹול (ישעי' נד, טו), ע"כ.
והטעם כי לעתיד אם באים להתגייר מסתמא אין כוונתם לשמים, אלא בשביל שהם רואים שישאל הם ברום המעלה לכן הם רוצים להתגייר^{לז}. מה שאין כן במי שבא להתגייר בזמן הזה, כשישראל הם בגלות והוא מקבל עליו לסבול עם ישראל בגלותם^{לז}.

ולכן אנו קורין רות ביום טוב שני של 'גליות', לרמז שאין מקבלין גרים אלא בזמן הזה, כשהם באים להתגייר אף כשרואים את בני ישראל שרואים בגלות והם בעוניי ובלחץ וסובלים צרות רבות, שאז מסתמא כוונתם רצויה לשם שמים כשרוצים להדביק באומה זו. מה שאין כן לעתיד בזמן הגאולה, שוב אין מקבלין מהם גרים.

מו

הקדמה לישוב הקושיות במגילת רות

בביאור הגמרא בבא מציעא: בעובדא דר' יוחנן וריש לקיש

(עד אחר אות נח)

וליישב הדקדוקים שדקדקנו בדרשות חכז"ל בפסוקי מגילת רות, אקדים בדרך אגב להעיר על מאמר אחד תמוה שבגמרא, אשר מעולם תמהתי עליו, ואבוא היום אל העיון לפרשו בדרך נכון.

מז

והוא דאיתא בגמרא בבא מציעא (פד.), יומא חד הוה קא סָחִי [פירוש רחץ] רבי יוחנן בירדנא, חֲזִייה ריש לקיש [פירש"י: שהיה לסטים], וְשׁוּור [קפץ] לירדנא אבתייה, אמר ליה [רבי יוחנן] חִילָךְ לְאוֹרֵייתָא [כמה כוחך יפה לסבול עול תורה]. אמר ליה שופרך לְנָשִׁי [יופיין ראוי לנשים]. אמר ליה אִי הֶדְרַת כַּךְ, יִהְיֶנָּה לְךָ אַחוּתִי דְשְׁפִירָא מִנָּאי [פי' אם אתה חוזר בתשובה אני אתן לך אחותי לאשה].

קביל עליה. בעי למיהדר לאתויי מאניה [פי' רצה לחזור ולקפוץ לשפת הירדן להביא בגדיו] ולא מצי הדר [פירש"י: ולא מצי לקפוץ כבראשונה, דמשקבל עליו עול תורה תשש כוחו]. אֲקַרְיִיה וְאַתְנִייה, וְשׁוֹיִיה גְבָרָא רַבָּא [פי' דרבי יוחנן לימד לו מקרא ומשנה, עד שנעשה ריש לקיש אדם גדול].

יומא חד הוּוּ מְפַלְגִי בִי מדרשא, הסיף והסכין וְהַפְגִּינּוּ והרומח ומגל יד ומגל קציר, מאימתי מקבלין טומאה, משעת גמר מלאכתן [פירש"י: משנה היא במסכת כלים יד,

^{לה} כיוצא בו לא קבלו גרים לא בימי דוד ולא בימי שלמה (גמרא שם).

^{לז} ועיין ברמב"ם (איסור"ב יג, טו): לפיכך לא קבלו בית דין גרים כל ימי דוד ושלמה, בימי דוד שמא מן הפחד חזרו, ובימי שלמה שמא בשביל המלכות והטובה והגדולה שהיו בה ישראל.

^{לז} וכמבואר בגמרא דלעיל (יבמות מז:). שאומרים לו מה ראתי שבאת להתגייר, אי אתה יודע שישאל בזמן הזה דוויים דחופים סחופים ומטורפין וכו'.

(ה). ומאימתי גמר מלאכתו, רבי יוחנן אמר משיצרפם בכבשן, ריש לקיש אמר משיצחצחן במים. אמר ליה (רבי יוחנן לריש לקיש), לְסַטָּא בְּלִסְטִיּוּתִיהָ יָדַע (לפי שהיית לסטים, אתה בקי באותן כלי אומנות ליסטינות).

אמר ליה, ומאי אֶהְיֶיתָ לִי, התם רבי קרו לי (רבן של לסטים, וראש להן הייתי), הכא רבי קרו לי. אמר ליה אֶהְיֶיתָ לְךָ דאקריבנך תחת כנפי השכינה.

חלש דעתיה דרבי יוחנן. חלש ריש לקיש, אֶתְאַי אחתיה (דר' יוחנן, אשתו דריש לקיש) קא בכיא (לר' יוחנן להתפלל על בעלה), אמרה ליה עֲשֵׂה בשביל פְּנִי, אמר לה עֲזֹבָה יְתִמִּיךְ אֲנִי אֶתְחִי (ירמי' מט, יא). עֲשֵׂה בשביל אלמנותי, אמר לה וְאַלְמָנוּתִיךְ עָלֶי תִּבְטָחוּ (שם).

נח נפשיה דרבי שמעון בן לקיש, והוה קא מצטער רבי יוחנן בתריה טובא (מתחרט על שהמיתו, שלא היה מוצא תלמיד וְתִיק כמותו) וכו', קרע מאניה וקא פְּכִי ואמר הִיכָא אֶתְּ בַר לְקִישָׁא, הִיכָא אֶתְּ בַר לְקִישָׁא, עֵיִיִּשׁ.

מח

קושיא בנמרא בבא מציא

והנה המאמר הזה תמוה מאד, והוא פליאה נשגבה בעיני, איך פה קדוש כריש לקיש ידבר כזאת, דמאי אהנית לי, התם רבי קרו לי והכא רבי קרו לי.

מט

ולא מיבעיא לפירוש רש"י ז"ל, התם רבי קרו לי רבי של לסטים וראש להם, בוודאי תמוה מאד, וכי לא היה אצלו שום הבדל אם הוא רבי של גזלנים או רבי של גדולי ישראל, והעיקר הוא רק דרבי אתקרי, אתמהה. והאיך אפשר לומר כזאת.

אלא אפילו לפי פירוש התוספות^{לח} קשה, דפירשו שמקודם ידע תורה הרבה, ואחר כך פרק עול תורה ונעשה עם הארץ ועסק בלסטיות, ופירשו התם רבי קרו לי, כלומר קודם שנעשה גזלן (כבר היה רבי בתורה).

ופירש במהרש"א^{לט}, דלפי דברי התוספות הכוונה בתשובה שהשיב לו התם רבי קרי לי, היינו כי זה שהצחצוח הוא גמר מלאכתו אינו יודע מלסטיות, אלא ממה שעוד מקודם שנעשיתי ליסטים גם למדתי כן בזה ההלכה דהצחצחה הוא גמר מלאכתה. אלא שרבי יוחנן הבין דבריו כפשטן, וכפירוש רש"י ז"ל, ועל כן חרה לו על כך.

^{לח} בתוספות בבא מציא (פר): אי הדרת בך כו'. מכאן אמר רבינו תם דריש לקיש מתחלה ידע הרבה, אלא שפרק עול תורה ונעשה עם הארץ ועסק בלסטיות. מדקאמר אי הדרת בך, משמע להיות כבתחלה, ולא תפרוק עול תורה מעליך. וקאמר נמי מאי אהנית לי התם קרו לי רבי, כלומר מעיקרא נמי הוו קרו לי רבי (בתורה), אלא ששכחתי. ○ ומה שפירש בקונטרס, 'רבי' היינו רבו של לסטים, אין נראה. אף על גב דאשכחן במסכת עבודה זרה (יז:) מאי טעמא קרו לך רבי, רבן של טרסיים אני. ○ והיינו דאמרינן בפרק כל כתבי (שבת קיט:) אמר ליה ריש לקיש לרבי יהודה נשיאה כן מקובלני מאבותי, ואמרי לה מאבותיך, כל עיר שאין בה תינוקות של בית רבן כו', משמע שקודם שלימדו רבי יוחנן למד מאחרים (ועי' תוס' יבמות נו. ד"ה אתא גברא וכו', ותוס' עירובין סה: ד"ה ר"ל).

^{לט} במהרש"א שם: מאי אהנית לי, התם רבי קרו כו'. נראה לפרש דרצה לומר [כין] ודאי לא היה כונתו כמו שהבין ממנו ר' יוחנן. ולפי שאמר לו ר' יוחנן ליסטים בליסטינות ידע, דעל ידי היית ליסטים ראית שהצחצוח של הסייף הוא גמר מלאכתו, כי החרבות ביד הליסטים הוא לייראם ולהפחיד הנגזלים שלא יעמדו נגדו, כי צחצוח חרב הוא דבר המבהיל ומפחיד. והשיב לו ריש לקיש דמאי אהניא לי בזה להודות על דברי שאני יודע בזה יותר ממך, מטעם זה שהייתי לסטים. ואינו כן, כי כבר התם רבי קרו לי כו', כמו שפירשו התוספות, ונזכרתי עתה שאז קודם שנעשיתי לסטים גם כן למדתי כן, שצחצוח הוא גמר מלאכתו. ור' יוחנן הבין דבריו כפשטן כפירוש רש"י, ועל כן חרה לו כל כך עליו וענשו, וקל להבין.

אבל לפי זה גם כן קשה מאוד, דהן אמת שידע מתחלה הרבה, אבל סוף כל סוף פֶּרֶק אחר כך מעליו עול התורה ונעשה ליסטאה, ור' יוחנן הוא שהחזירו בתשובה, ואם כן מה זה שאמר מאי אהנית לי, והלא עשה עמו טובה גדולה שהחזירו בתשובה וקרבו תחת כנפי השכינה, [וכמו שהשיב לו ר' יוחנן, אהנאי לך דאקריבין תחת כנפי השכינה].

ג

הקדמה ל'שוב הקושיא בגמרא בבא מציעא

והנראה לי בזה, דהנה איתא בגמרא (שם פה:) שמואל ירחינא^א אַסְיִיה דרבי הוה. חלש רבי בְּעִינִיה, אמר ליה, אַיְמְלִי לך סמא [פירש"י: בתוך העין]. אמר ליה, לא יכילנא. אַשְׁטֵר לך מִשְׁטֵר [אמשח לך על גב העין]^{בא}, אמר ליה לא יכילנא. הוה מוטיב ליה בְּגוּבְתָא [קנה חלול] דסמני, תותי בי סְדִיִּיה [תחת מראשותיו, ובוקע כח חוזק הסם והולך דרך עצם גולגלתו ומוחו עד עיניו], וְאִיתִּסִּי.

הוה קא מצטער רבי למסמכיה [טרח ומתעסק לסומכו, לפי שחכם בקי היה כל כך], ולא הוה מסתייעא מילתא [שהיתה השעה נטרפת, או לא היו החכמים נאספים]. אמר ליה, לא לצטער מר, לדידי חזי לי סיפרא דאדם הראשון [שהראהו הקב"ה דור דור וסופריו, דור דור ודורשיו, דור דור וחכמיו], וכתוב ביה שמואל ירחינא חֲפִים יתקרי, וְרַבִּי לֹא יתקרי^{בב}, וְאִסּוּ דרבי על ידו תהא.

נא

ומבואר מזה דבימים ההם מי שהיה נקרא 'רבי', היה צריך להיות כתוב בן מפורש בסיפרא דאדם קדמאה, עוד משעת בריאת העולם. ולא כמו האידנא, שכל הרוצה ליטול את השם יבא ויטול.

נב

והנה כללא הוא דכל הדברים שהיו עתידים להיות [מיום בריאת העולם], מוכרחין לבוא [לבסוף באיזה אופן]. וכמאמרם ז"ל^ג על הפסוק כִּי יִפֹּל הַנֶּפֶל מִמְּנוֹ^ד, ראוי היה זה ליפול מששת ימי בראשית, אלא שמגלגלין זכות על ידי זכאי וחובה על ידי חייב.

^א פירש"י: הוא שמואל בר אבא, חבריו של רב. ועל שהיה בקי בסוד העיבור, כדאמרינן במסכת ראש השנה (כ:) אמר שמואל יכילנא לתקוני כולה גלותא, קרי ליה ירחינא.

ועיין במהרש"א שם (פה:): חכים יתקרי ורבי לא יתקרי. יש לספק בזה, ומה היה חסר שלא נסמך, שהרי היה ראש ישיבה בנהרדעא בלי סמיכות. ואפשר לומר בענין הסמיכות, הא' שיש לו רשות לכוף ולדון, ופטור מלשלם אם טעה (כמבואר בכורות כח: וסנהדרין ו. ולג.). והב' שיש לו רשות להורות באיסור והיתר, כדאמרינן בפרק קמא דסנהדרין (ה.) כי הוה נחית רב לבבל, אמר לו ר' חייא לרבי, בן אחותי יורד לבבל, יורה יורה, ידין ידין, יתיר בכורות אל יתיר. והרי אף רב שלא נסמך להתיר בכורות נעשה ראש ישיבת סורא. והכי נמי שמואל נמי בלא רשות נעשה ראש, דכיון דנטילת רשות לדון אינו אלא שיהיה פטור מלשלם, סמך על עצמו דחכים יתקרי בספרו דאדם, ואמרינן (בבא בתרא קעה:) הרוצה 'להתחכם' יעסוק בדיני ממנות, על כן היה דן, כי היה חכם בדינין ולכן הלכתא כוותיה בדיני, ולא טעה מעולם בדין. אבל באיסור לית הלכתא כוותיה, ואפשר שהוא עצמו לא סמך על עצמו להורות דבר איסור, כיון שלא נסמך, ורבי לא יתקרי, ודו"ק.

^{בא} מִשְׁטֵר. מִטְפֵּחַ, מולי"ר בלעז, כדאמרינן גבי חומץ האדומי בפסחים (מד.) מִשְׁטֵר קִשְׁטֵר, מטבל פתו. (רש"י).
^{בב} וענין 'רבי' היינו קבלת מסיכה לדון, וכמבואר בגמרא סנהדרין (ג:): אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי, בידא ממש סמכין ליה [פירש"י: בלשון בעיא גרסין ליה, כלומר מי בעו לאתנוחי ידיהו על רישיה דסבא]. אמר ליה סמכין ליה בשמא, קרי ליה 'רבי', ויהיבי ליה רשותא למידן דיני קנסות.

^{גג} בגמרא שבת (לב.) [וכעין זה בספרי כי תצא (פסקא יט):] תנא דבי רבי ישמעאל, כִּי יִפֹּל הַנֶּפֶל מִמְּנוֹ. ראוי זה ליפול מששת ימי בראשית [פירש"י: דכתיב (ד) קרא הדרות מראש, שגלו לפניו הדרות, ומעשיהם, וקנס פורענותם],

וכמו כן מצינו בבנות צלפחד שאמר הכתוב (פינחס כז, ז) כִּן בָּנוֹת צִלְפָּחַד דְּבָרָת, ודרשו"ה שאמר הקב"ה כך כתובה פרשה זו לַפְּנֵי בָּמְרוֹם. אלא שמגלגלין זכות על ידי זכאי, וְזָכוּ הֵן שֶׁתִּאֲמַר פֶּרֶשֶׁת נַחֲלוֹת עַל יָדְכֶם^{טז}. אבל לולי זאת היתה גם פרשה זו נאמרת לישראל על ידי משה ככל הפרשיות.

נג

ישוב הקושיא בגמרא בבא מציעא

ובזה נבוא לביאור מאמר הגמרא.

דהנה ריש לקיש אמר לרבי יוחנן מאי אהנית לי, 'התם' רבי קרו לי, והכא רבי קרו לי. כלומר 'התם' בסיפרא דאדם קדמאא אני נקרא רבי. או אפשר יתפרש [לשון 'התם' כפשוטו], דהתם רבי קרו לי, היינו גם כשהייתי התם בלסטאא אני נקראתי רבי^{טז}, עבור שכן כתוב עלי בסיפרא דאדם הראשון. ומעתה מאחר שכן נכתב בסיפרא דאדם קדמאא שאני נקרא רבי, שוב היה מוכרח הדבר להיות כן, ומעתה בכל אופן הייתי מוכרח לצאת מזה הדרך לחזור בתשובה, כדי שיתקיים מה שכתוב בסיפרא דאדם הראשון [להקרא 'רבי' על דרך הנכון, שהוא רבי בתורה. ואם כן בין בין כך הייתי חוזר בתשובה, אם לא על ידי חכם אחר]. אולם לך רבי יוחנן היה זה לזכות גדול, שעל ידיך הוא שנתקרבתי תחת כנפי השכינה. וזה שאמר מאי אהנית לי, כלומר לי לא עשית שום טובה, כי אני בלאו הכי הייתי חוזר בתשובה, אלא 'לך' לעצמך עשית, כי זכות הוא לך שנעשה הדבר על ידיך, אבל לא לי [כי אף אם לא היה נעשה על ידיך, היה נעשה על ידי אחר].

נד

ביאור המשך מאמר הגמרא בבבא מציעא

ועל זה השיבו רבי יוחנן אהני לך 'דאקריבניך' תחת כנפי השכינה.

כי הן אמת הדבר דמאחר שכן כתוב בסיפרא דאדם הראשון דאיתקריית רַבִּי, מוכרח היה להיות כן בכל אופן, ואם לא על ידי אֵז היה זה על ידי אחר. אבל מכל

שהרי לא נפל [כשניתנה תורה עדיין לא נפל זה], והכתוב קראו נופל, אלא שמגלגלין זכות על ידי זכאי וחובה על ידי חייב [בעל הבית זה, שלא קיים מצות מעקה].

^{טז} בפרשת כי תצא (כב, ח): כי תבנה בית חדש וְעִשִּׂית מַעֲקָה לַגֶּגֶז, וְלֹא תִשֵּׂים דָּמִים בְּבִיתְךָ כִּי יִפֹּל הַנֶּפֶל מִמֶּנּוּ. וברשו"י שם: כי יפל הנפל. ראוי זה ליפול, ואף על פי כן לא תתגלגל מיתתו על ידיך, שמגלגלין זכות על ידי זכאי וחובה על ידי חייב.

^{טז} בספרי פרשת פנחס (פסקא ג): וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה כִּן בָּנוֹת צִלְפָּחַד דְּבָרָת. יפה תבעו בנות צלפחד, שכן כתובה פרשה לפני בָּמְרוֹם.

וברשו"י פנחס (כז, ז): כִּן בָּנוֹת צִלְפָּחַד דְּבָרָת. כתרגומו יאות. כך כתובה פרשה זו לפני בָּמְרוֹם. מגיד שראתה עינין מה שלא ראתה עינו של משה.

^{טז} בספרי שם (פסקא ב): רֹאוּיָה הִיתָה פֶּרֶשֶׁת נַחֲלוֹת שֶׁתֹּאמַר עַל יְדֵי מֹשֶׁה, אֵלֶּא שֶׁזָּכוּ בָנוֹת צִלְפָּחַד שֶׁנֶּאמְרָה עַל יָדְךָ, לִכְן מַגְלָגִלִים זְכוּת עַל יְדֵי זְכָאִי וְחוּבָה עַל יְדֵי חַיִּיב.

ובגמרא בבא בתרא (קט"ז): וראויה היתה פרשת נחלות ליכתב על ידי משה אלא שזכו בנות צלפחד ונכתבה על ידיך.

וברשו"י שם: (כז, ה): וַיִּקְרַב מֹשֶׁה אֶת מִשְׁפָּטָן. נתעלמה הלכה ממנו, וכאן נפרע על שנטל עטרה לומר (דברים א, יז) וְהִדְבַּר אֲשֶׁר יִקְשֶׁה מִכֶּם תִּקְרְבוּן אֵלַי (סנהדרין ח.). דבר אחר, ראויה היתה פרשה זו להכתב על ידי משה, אלא שזכו בנות צלפחד ונכתבה על ידיך.

^{טז} היינו גדול שבהם, ולא לענין סמיכה. ועיין במהרש"א סנהדרין (יד. ד"ה לא נצטער) דאף בלא סמיכה יש ענין של קרו ליה סתם רביה בשמיה, בלא הזכרת שם עצם.

מקום באמת אהני לך גם כן במה 'דאקריבניך' תחת כנפי השכינה, שקרבתי 'הזמן' של הכנסתך תחת כנפי השכינה, שתהיה זאת בזמן מוקדם מה שתוכל לקיים תורה ומצוות.

והיינו דאם לא הכנסתיך אני, אָז היה לוקח עוד זמן עד שהיית חוזר בחשובה, שהרי באותו זמן עדיין לא היה בדעתך לחזור בתשובה, ואני הוא שקרבתיך שתתקרב במוקדם, ואם הקדמתיך אפילו רק בשעה אחת, כבר עשיתי לך טובה גדולה במה שגם באותו זמן זכית לקיים תורה ומצוות.

נה

והנה החתם סופר ז"ל^מ פירש הכתוב (תבוא כח, יא) וְהוֹתֵרְךָ ה' לְטוֹבָה בְּפָרִי בְטָנְךָ. דלכאורה מאי ברכה הוא זו להאריך ימים בעולם הזה, והלא הרמב"ם ז"ל כתב^ט אשרי מי שחתמו לו ימיו מהרה, בלי טרדת הנפש. ואם כן בזה שמאריכין ימים, מה ברכה יחשב לו, והלא הוא העדר השלימות. ולכן אמר הכתוב וְהוֹתֵרְךָ ה' לְטוֹבָה, דמה שתשאר בחיים לא יהיה מצד חסרון השלימות, אלא שתאריך ימים לטובה, בעבור פְּרִי בְטָנְךָ, כי רבים צריכים לו להורות להם הדרך אשר ילכו בה, עכ"ד.

^מ בתורת משה לחת"ס (תבוא כח, יא): וְהוֹתֵרְךָ ה' לְטוֹבָה בְּפָרִי בְטָנְךָ. יש לפרש על פי דברי הרמב"ם שכתב לבנו, אשרי אדם שחתם ימיו במהרה. שלכל אדם קצבה מה הוא צריך לתקן בתורה ובמצוות, ומי שגמר הקצבה ההיא, השלים ימיו. אמנם היינו אם הוא לעצמו, אבל אם יש לו בנים או אחרים שפועל עליהם להטיבם, אז אין קצבה לזה. ועל זה אמר, וְהוֹתֵרְךָ ה', שיתן לך מותרות חיים, לְטוֹבָה בְּפָרִי בְטָנְךָ, כדי שתוכל לפעול עליהם. ועיין עוד בדרשות חתם סופר (בדפ"ח כ"ב דף שעה: ד"ה איתא): הנה כי כן הצדיקים אשר גמלו טוב לנפשם בכל מה דאפשרי בעולם הזה, כבר מלאו ימיהם, ואין להם שום נחת להאריך עוד בעולם הזה השפל. ורק למען להטיב אחריו, לתלמידיהם ובניהם אחריהם, ללמדם דרך ה' כמו שהארכתי במקום אחר בפסוק וְהוֹתֵרְךָ ה' לְטוֹבָה בְּפָרִי בְטָנְךָ.

וכן כתב בארוכה בנו הגאון ר' שמעון סופר בהקדמת פתוחי חותם לשו"ת חתם סופר חלק י"ד (שהוא ספר הראשון שהדפיס מהחתם סופר) וז"ל שם: וזה נראה לכוון בכונת הכתובים (תבוא כח, ט-י) יִקְרַךְ ה' לְךָ עֲדוּת וְגו'. וְרָאוּ כָל עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי שָׁם ה' נִקְרָא עֲלֶיךָ וְגו', ואמר בפסוק שלאחריו וְהוֹתֵרְךָ ה' לְטוֹבָה בְּפָרִי בְטָנְךָ וְגו'. ומקרא הזה אומר דרשוני, כי לשון וְהוֹתֵרְךָ נופל על חלק הנשאר מכל, כמו וְהִנֵּה נִתְּנָה מִנְּנוּ עַד בִּקְרָא (כא יב, י), ומה ענינו לכאן. גם אומר בפרי בטןך אין לו פתר כפשוטו. ○ אמנם אחר התבוננות היטב נבין כי זאת היא הברכה העליונה אשר אין למעלה ממנה, בהקדם מה שכתב הרמב"ם ז"ל אל בנו ר' אברהם וזה לשונו, ודע בני, כי האדם המסכן בזה העולם השפל, אין לו מנוחה בו, ואשרי למי שחתמו ימיו מהרה בלי טרדת נפשו, עכ"ל. ותוכן כוונתו הוא, כי עיקר הוויית האדם בעולם הזה הוא רק הכנה להגיע לחיי הנצחיים בעולם הבא, וכמו שאמרנו חז"ל (אבות ד, טז) התקן עצמך בפרודודור כדי שתכנס לטרקלין, והכנה זו היא כשרון מעשה המצוות ושלימות הנפש, ואין שיעור להשלמה ההיא בזמן, כי אם הכל תלוי בהשתדלות האדם, והיה כאשר ירים השכל את ידו וגבר הנפש על החומר, ושהב כנעוריה בית אביה בקוצר ימים, אך אם יניח השכל את ידו וגבר החומר לעשות חיל בימי נעוריו, תצמח מזה רעה להנפש, כי צריכה להיות טרודה בעולם השפל הזה ובהבליו ימים רבים, כשבעים שנה ולפעמים יותר, עד שיתקן האדם את אשר עיוות. ויפה כתב הרמב"ם ז"ל אשרי למי שחתמו ימיו מהרה בלי טרדת הנפש. ○ ומעתה יפלא, הלא ענינו ראות, השרידים אשר ה' קורא גם המה ינבון בשיבה, ובלי ספק כי הם השלימו נפשם בימי נעורם, ולהיכן אריכות ימים של אלו. אמור מעתה כי בודאי הם מצד עצמם כבר חתמו ימיהם, ואריכות ימים שלהם אינו לטובת עצמם, כי כבר שלמו ימיהם מצד כשרון נפשם, רק השי"ת מניחם עוד על האדמה לטובת דרעיהם ונאצאיהם ותלמידיהם, שיהיו מאורס וישראליו גם הם נפשם, ואין זה טלטול וטרדה להנפש, כי זכות הוא לה להשפיע מאורה לזולתה. ○ וזאת הברכה אשר בירך ה' את עמו ישראל אחר שאמר יִקְרַךְ ה' לְךָ עֲדוּת, וְרָאוּ כָל עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי שָׁם ה' נִקְרָא עֲלֶיךָ, וברכס בתכלית השלימות, באופן שתושלם נפשם בימי נעורם, ומצד שלימות נפשם כבר חתמו ימיהם, וימי הזקנה אשר הותרים ה' על פני האדמה אך למותר, אמר בכל זאת לא יהיה ימיהם הנותרים טלטול וטרדה רעה לנפש האדם, כי אם לְטוֹבָה, להשלים את בניו ואת ביתו אחריו. וזהו שאמר וְהוֹתֵרְךָ ה' לְטוֹבָה בְּפָרִי בְטָנְךָ, ה' [נשל 'בפרי'] משמשת במקום בעבור, ותואר פְּרִי בְטָנְךָ, 'בשביל' פרי בטן. וזהו תכלית הברכה העליונה, אשר לא יגיעו אליה כי אם יחידו סגולה בזמן הזה, והכלל בעולם התיקון א"ה.

^ט באגרת המוסר לבנו (נדפס באגרות הרמב"ם, סימן מ). ולשונו מובא לעיל בתוך לשון הקדמת פתוחי חותם.

נו

אמנם אפשר לומר עוד, דאפילו מי שכבר השלים את נפשו, דאז באמת נוח לו יותר באם לא היה עוד בעלמא הדין, ואף כשישנם שאר מנהיגים טובים שישגיחו על בניו ושידריכו גם הדור, מכל מקום טוב לו יותר כשהוא עדיין בחיים חיותו, כי הנה אמרו ז"ל (אבות ד, יז) **יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה, מכל חיי העולם הבא**. ומעתה אף שכבר השלים את נפשו, ויוכל לבוא לגן עדן, אבל סוף כל סוף לא יכול לקיים עוד המצות רק בעולם הזה, להיות לו תפילין בראשו וציצית בבגדו וכו', **כי במתים חפשי כתיב**¹ (תהלים פח, ו).

נז

וזה שאמר עוד רבי יוחנן, דמאחר שאמר לו ריש לקיש מאי אהנית לי, חזינן דאינו מקפיד על יותר קיום התורה ומצוות, והעיקר אצלו רק שלימות הנפש שישלים את נפשו, הן עכשיו או לאחר זמן, ולא יותר. ומעתה מה לו להיות עוד בעולם הזה כיון שכבר השלים את נפשו. ואי משום בניו כמו שאמרה אשתו, על זה אמר דכתיב **עֲזְבָה יְתִמִּיךָ אֲנִי אֶחָיָה**, שאני אשגיח עליהם ואדריכם. ולזה נח נפשיה דריש לקיש.

נח

אבל אחר כך כשראה רבי יוחנן שחסר לו במה שלא היה מוצא תלמיד ותיק כמותו, ונמצא שעדיין היה בו צורך להעולם, לכן שוב נתחרט על זה מאד והיה קא בכי היכא אַתְּ בר לקישא. דמכיון שיש צורך לעולם בו, אף שהוא כבר השלים את נפשו, היה צריך עוד להשאר בעלמא הדין, מפני שרבים צריכים לו.

נט

ישוב הקושיות במגילת רות

ישוב קושיא טז-יז

ובזה נבוא לבאר דברי המדרש רבה על רות (קושיא יד, טז).

ובתחילה נבאר דברי הגמרא ביבמות (קושיא טז-יז), **מפני מה גרים בזמן הזה מעוניין, מפני ששהו עצמם להכנס תחת כנפי השכינה**.

ס

והנראה לפרש בזה, על פי דברי הרמ"ע **מפאנא**² [ומה שהוסיף הישמח משה על פי דבריו]³ דלכאורה איך מקבלים גרים, הלא הוא גזילה [והשגת גבול], דכתיב (דברים לב, ח) **יֵצֵב גְּבֻלַּת עַמִּים. וְתִירֵץ, כִּי גֵרִים מִיֵּנָן הוּוּ וְאִידְחוּ, עַד כֵּאֵן**.

¹ וכמבואר בגמרא שבת (ל): לא המתים יהללו קה (תהלים קטו, יז), הכי קאמר, לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות קודם שימות, שכיון שמת בטל מן התורה ומן המצות, ואין להקב"ה שבח בו. והיינו דאמר רבי יוחנן, מאי דכתיב במתים חפשי, כיון שמת אדם, נעשה חפשי מן התורה ומן המצות.

² בעשרה מאמרות (אם כל חי ח"ג, סימן פח): **וְהִתְבָּרְכוּ הָאֲמֹר בִּיצְחָק (כב, יח), וְנִבְרְכוּ הָאֲמֹר בִּיעֶקֶב (כח, יד), כִּי מֵאֵז הוֹכֵנוּ הַהִבְרֹת הָאֵלֶּה עַל יְדֵי אֲבֹרָהּ וְשִׁרָה, וְכִבְר נֹאמַר לֹ (יג, טז) וְשִׁמְתִּי אֶת זִרְעֶךָ כִּפְפֵר הָאָרֶץ, שְׁהוּא מִקְבֵּל כָּל הַהִבְרֹת. וְיָדוּעַ שְׁאִין הַהִבְרָכָה אֵלֶּה עֲנָף מִן הָאֵילִין שְׁהוֹשֶׁפֶל לָאָרֶץ וְנִטְמָן בַּעֲפֹר, עַד שִׁשְׁרוּשׁ בָּאָרֶץ גִּזְעוּ. וְכָל זֶמֶן דֹּאכִיל דְּלֹא דִילִיָּה, בְּהִיל לֹאֲסַתְכוּלִי בֵּיהּ. אִף כֵּאֵן כּוֹלְהוּ גִיּוּרֵי מִנָּן הוּוּ וְאִידְחוּ, וְהִשְׁתָּא מִיְהִידֵר הוּא דְהִדְרִי לָן וְכוּ'. וְאִף עַל גַּב דְּקִימָא לָן (פסחים עג: וסוכה לג): נֹרָאָה וְנִדְחָה אֵינוּ חוֹזֵר וְנִרְאָה, הֵנִי מִלִּי מִי שְׁהִיָּה גוֹי בִּשְׁעַת מִתָּן תּוֹרָה, אֲבָל גִּיּוּרִי, מְזַלִּיָּהוּ הוּא בִּסְנִי.**

³ בישמח משה פרשת אמור (ד"ה ועוד י"ל קושיא שניה): **ביבמות בפרק החולץ ליבמתו (מו:)** איתא שם איך שאמרה נעמי לרות אסור לך עבודת אליילים, על זה השיבה רות ואלקין אלקי (רות א, טז), עד כאן. והוא תמוה מאד, דמה

סא

ומעתה מכיון דהגר גם בימי גיותו היה שייך לנו, בודאי לבו היה נוקפו והיה לו געגועים שיבא להתגייר, ולכן אם שיהיה ולא בא, הוא נענש על זה. דמאחר שהיה מוכרח ממילא להתגייר, והוא התאחר לבוא, על ידי זה הפסיד הרבה תורה ומצוות, ושפיר שייך לעונשו על זה.

סב

אבל רות המואביה, אלמלי היתה באה אפילו רק יום אחד קודם לזה, לא היו מקבלין אותה. שהרי באותו היום הוא שנתגלה הדרש של עמוני ולא עמונית, מואבי ולא מואבית.

וכן איתא בפסיקתא דרב כהנא (טז, א) ובילקוט שמעוני (רות, רמז תרא) על הכתוב ותלכי אל עם אשר לא ידעת תמול שלשום (ב, יא), שאילו באה אצלנו מאתמול שלשום לא היינו מקבלים אותה, שעדיין לא נתחדשה הלכה עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית²², עכ"ל.

וכשהגיע הזמן שתוכל לבוא בקהל, מיד באה באותו היום ונתגיירה.

סג

ישוב קושיא טו

וזה ביאור המדרש רבה, אמר רב חסא, אשר באת לחסות. ורצה לומר כי בעתו ובזמנו באת. כי אילמלי באה רק יום אחד קודם, אז לא היו מקבלים אותה, ותיכף ביום שנעשה ראויה להתקבל, באה תיכף ומיד להתגייר²³.

היה כונתה של נעמי במאמר זה, וכי רות לא ידעה זה, הלא זה עיקר הגירות להתייחד שלא לעבוד אלקים אחרים. והנה בספר עיר בנימין כתב על דברי הגמרא הנ"ל וז"ל, נראה לי על פי מה שכתב בספר נחלת בנימין הקדמה נפלאה על קבלת הגרים, שהיא כמו השגת גבול, כי בהנחל עליון גוים (האזינו לב, ח) מסר לכל אומה שר שלה, רק יצחק בחר לו קה (תהלים קלה, ד. ע"י פרקי דרבי אליעזר פרק כד), וגם האומות קבלו השר לאדון ולפטרון עליהם, ומי יפקיע שיעבודם. אך לזה יש שני תירוצים, האחד הוא כי אין ביד האבות לשעבד לדורות הבאים אחריהם לדעת כמה רבוותא, כנזכר בטור יו"ד (סימן רכה). או כמו שכתב הגאון בעשרה מאמרות, כי גרים מינן הוו ואידחי. והנה בספר זרע בירך שני, פירש על הפסוק (יתרו כ, ג) לא יקחה לך אלקים אחרים על פני, ופירש"י [על פני] כל זמן שאני קיים, שלא תאמר שלא נצטוו ישראל אלא אותו הדור לבד, [ומוה] מביא הרב הנ"ל הלכה פסוקה זו, אם היה כח ביד האבות לשעבד לכל הדורות אחריהם. לכן אמרה אסור לך עבודה זרה, ואף כי לא נצטוו רק אותו הדור, הרי ראינו שיש כח ביד האבות לשעבד דורות הבאים, ואם כן גם אתם אסורים להתגייר. לכן השיבה רות ואלקין אלקי, כתיירך הב' כי אין זה השגת גבול, כי גרים מנן הוו ואדחי, ודוק ודפח"ח.

[ועיין בדברי הישמ' אלו בדברי יואל יתרו (עמוד כה, ד"ה ויתבאר). וע"ע מ"ש בדברי יואל בהעלותך (עמוד רפג) בענין הגרים].

²² עיין בגמרא כתובות (ז): אמר רב נחמן, אמר לי הונא בר נתן תנא, מניין לברכת חתנים בעשרה, שנאמר (רות ד, ב) ויחַק עֲשֶׂרָה אֲנָשִׁים מִזְקְנֵי הָעִיר וַיֹּאמְרוּ שְׁבוּ פֹה. ורבי אבהו אמר מהכא (תהלים סח, כז), בְּמִקְהֵלוֹת בְּכָרוֹ אֱלֹקִים וכו'. ורבי אבהו בהאי קרא דרב נחמן מאי דריש ביה, ההוא מיבעי ליה למידרש עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית, דאי סלקא דעתך לברכה, לא סגיאל דלאו זקנים. ואידך אי סלקא דעתך למידרש, לא סגיאל דלאו עשרה. אין, לפרסומי מילתא וכו'.

ובמדרש זוטא (רות ד, ב): [ויחַק עֲשֶׂרָה אֲנָשִׁים] מִזְקְנֵי הָעִיר. אין זקן אלא זה שקנה חכמה וכו'. וכל כך למה, לדרוש לו אם היא מותרת לו או אם אסורה לו, שהרי אמרה תורה (תצא כג, ד) לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה', ודרשו עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית.

ובעיקר ענין עמוני ולא עמונית, עיין באורך בגמרא יבמות (עו: עז:). ועיין מה שביאר רבינו בזה בדברי יואל לשבועות (אות ק), ועוד.

²³ ועיין עוד בדברי יואל לשבועות (אות קל) שמחדש שם רבינו בכדי ליישב כמה סתירות שבענין, כי באמת כבר נתגיירו רות וערפה קודם שנישאו למחלון וכליון, ולא נשאום בגיותם. אלא שנעמי היתה סוברת אחר כך שלא הועיל גירותם שלפני הנישואין, יען כי עדיין לא נתחדשה ההלכה. דמואבי ולא מואבית, ואם כן היו עצם

סד

ישוב קושיא יד

ובזה יבואר גם מה שאמרה רות לנעמי דאם לא על ידך, הייתי מתגייר על ידי אחר. דמאחר שאני מוכרח להתגייר ולבא בקהל, וכאמור לעיל דכל דבר שנגזר מראש להיות כן מוכרח להתקיים, ומעתה אם לא אלך על ידך אלך על ידי אחר. אבל מוטב שתהיה על ידך ותהיה לך לזכות על ידי זה. וגם אני איני נענש על שלא באתי עד עתה, כיון שלא הייתי יכול לבא מקודם, וכאמור.

סה

הקדמה לישוב קושיא יב

בענין מצב נסיונות הדור, ושלא להתפעל מהצלחת הרשעים

ולבאר מה שדקדקנו (בקושיא יב) למה הוצרכו נעמי לפרוט כי אסיר לך עבודה זרה, לאחר שכבר אמרה שנצטוינו בתרי"ג מצות.

אפשר לומר, דהנה בעוה"ר עכשיו בדור האחרון מובן זה היטב, דהנה רואין כי ישנם אנשים כאלו דאף שמקיימים כל התרי"ג מצות, עם כל זה יכולו עוד להיות מודה בעבודה זרה ח"ו.

טו

והנה העבודה זרה של דורות הראשונים, היו בדרך זה. דבדור הפלגה ודור אנוש, עדיין האמינו במציאת ה' ובאחדות ה', אלא שאמרו שאין כבודו להשגיח בתחתונים ושמסר הנהגת העולם לשרי מעלה. ואחר כך במשך הדורות נתדרדרו יותר, ונתהווה מזה עבודה זרה גמורה לחוד¹¹.

וכמו כן כהיום רואים, שאפשר לקיים כל התורה והמצות, וגם יספרו ח"ו נסים מאפיקורסים. והוא סובר שבזה הוא מספר נפלאות הבורא, שעושה נסים ונפלאות, [אבל באמת הוא מחרף ומגדף את ה', ונותן חיזוק להכופרים בתורה ואמונה]¹².

טז

ובאמת כבר הוזהרנו בזה שלא לשמוע להמופתים של נביאי הבעל, וכמו שכתוב (ראה יג, ב-ד) **כִּי יָקֻמוּ בְּקִרְבְּךָ נְבִיאֵי אוֹ חַלְמִים וְנִתְּן אֲלֵיךְ אוֹת אוֹ מוֹפֵת, וְבָא הָאוֹת וְהַמּוֹפֵת אֲשֶׁר דִּבֶּר אֲלֵיךְ לֵאמֹר נִלְכָּה אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא יִדְעַתָּם וְנַעֲבָדָם, לֹא תִשְׁמַע אֶל דִּבְרֵי הַנְּבִיאִים הָהֵוא וְגו'.** והיינו דאפילו אם היה אמת כדבריו שנעשו לו אותות ומופתים, אסור לשמוע אליו.

הנישואין באיסור. או בשביל דבשעה שקיבלו עליהם תרי"ג מצות, לא קיבלו עליהם איסור הלאו שלא לא יבא עמוני בקהל ה', עיי"ש באורך.

¹¹ כמבואר כל זה באורך ברמב"ם (ריש הל' עבודה זרה), וברמב"ן יתרו (כ, ג).

¹² ועיין מה שהאריך רבינו בענין זה בס"ג וישלח תשי"ז, וס"ג שמות תשי"ז, ועוד.

וז"ל רבינו בהקדמת על הגאולה ועה"ת: ובעוה"ר גם עכשו נַעֲשֶׂתָה הַתּוֹעֵבָה הַזֹּאת בִּישְׂרָאֵל, שיש חושבים שמספרים נסים ונפלאות מהשי"ת וכו', ואינם שִׁמִּים על לב כי הדברים סובבים לדיומם כח הטומאה של הציונים, הגרועים באלפים דרגות מהעגל הזהב, שלא היה כפירה גמורה כל כך כמו הציונות, כי הן המה אשר על הכלל כולו יצאו כנודע, ואין צריך להאריך בזה. ובעוה"ר זעירין אינן אותן שנמלטו מהטומאה העמוקה של הציונות. ואף אותן הנוהרים בסיפור הנסים, שלא להזכיר אלא בלתי לה' לבדו, אבל אחרים 'גומרין' עליהם את ההלל' על הכופרים והצבא של אבי אבות הטומאה. ולפעמים המספר בעצמו [הוא] שמתחיל בשבח ומסיים בגנות, כי בא בסיים דבריו לשבח הציונים, שזה חירוף וגידוף נגד ה' ותורתו הקדושה. [ועיין עוד בפנים הספר שם אות ט-ז, ואות לד-לה].

ומכל שכן בנידון שלפנינו, שבאמת לא היה כאן שום נסים ומופתים, רק איזה הצלחה שהוא מְלוּבֵּשׁ בְּהַטְעָמִי, ומזה הוא עושה צִעְקָת נָסִים ומספר נפלאות, וְיִלְכְּשׁוּ אֶדְרֵת שַׁעַר לְמַעַן פָּחַשׁ (זכרי' יג, ד).

סח

וכתב שם האור החיים הק"י^{נב} בענין הפסוק וְכָא הָאוֹת וְהַמוֹפֵת וגו', שמסיים שם הכתוב לא תִשְׁמַע אֶל דְּבַרִּי הַנְּבִיא הַהוּא וגו' (ראה יג, ג-ד), דאין הכוונה שלא ישמע למה שיאמר שילכו לעבוד את העבודה זרה, דזה פשיטא הוא. אלא הוא מקושר עם מה שכתוב בסוף הענין (שם, ה) אַחֲרֵי ה' אֱלֹקֵיכֶם תִּלְכוּ וְבו תִּדְבְּקוּן, שיאמר שילכו וידבקו את עצמם בקרובי העבודה זרה ואנשיה. ועל זה בא הצינוי (שם, ד) לֹא תִשְׁמַע אֶל דְּבַרִּי הַנְּבִיא הַהוּא וגו'. ולא מיבעיא שאסור להאמין לדבריו ולהתפתות אחריו, אלא אסור אף לשמוע את דבריו^{נט}.

סט

ובאבן עזרא כתב שם^ס, דזה שבא האות והמופת, הוא לעונש להם עבור שהניחו לו לדבר דבריו, ולא המיתוהו. כי היה להם לראות שלא יהיה איש כזה בעולם, וכל

^{נב} כמבואר באורך בעל הגאולה ועה"ת (אות ה-ז, ועוד בכ"מ).

^{נב} באור החיים הק' פרשת ראה (יג, ה): ונראה שבא להעיר הדברים הכללים שישנם בעבודת ה', כדי שתדע מהם לחייב הַנְּבִיא וְהַחֹלֶם כשיאמר לעשות אחת מהנה לעבודה זרה וכו'. ואמרו וְבָקְלוּ תִשְׁמַעוּ, פירוש דוקא בקולו יתברך הוא שיש לכם לשמוע, ללמוד וללמד אמרוותיו וטהורות, ולא בקולו של עבודה זרה. שאם עבודה זרה אמרה איזו אמרים, אסור 'לשומעם', ואם בא הנביא ואמר שצוה ה' לילך לעבודה זרה 'לשמוע' דבריה, הגם שאין בהם לא מעשה ולא ליראה ממנה, אף על פי כן יומת וכו'. וואמרו וְבו תִּדְבְּקוּן, יתבאר על דרך אומרים ז"ל (כתובות ק"א): וכי אפשר לידבק בשכינה, אלא שידבק בלומדי תורה, שהם מרכבה לשכינה, וכאילו נדבק בו יתברך. וכאן צוה ה' שלא ידבק אלא בקרובי ה' וקדושי, ולשלוש בא שלא 'ידבק' בקרובי עבודה זרה, ואם בא נביא ואמר במאמר ה' לעשות כן, יומת הנביא ההוא. וואולי כי לזה נתכוון באומרו וְכָא הָאוֹת וְהַמוֹפֵת לֵאמֹר נִלְכָּה אַחֲרֵי אֱלֹהִים אַחֲרִים, ולא אמר נִלְכָּה "וְנַעֲבֹדָה" אֱלֹהִים אַחֲרִים, לומר שחייבין גם אם לא יאמרו 'לעבוד', והגם שגמר אומר וְנַעֲבֹדָם, הכוונה בזה 'שסופר' לומר וְנַעֲבֹדָם, ולעולם שיתחייב על כל פרטים שְׁרָשָׁם ה' בפסוק אַחֲרֵי ה' [אֱלֹקֵיכֶם תִּלְכוּ וגו' וְאֵתוּ תַעֲבֹדוּ וְבו תִּדְבְּקוּן] וגו'. ולזה גמר אומר וְהַנְּבִיא הַהוּא וגו' [וימַת], פירוש שרצה לנגד האמור יומת. וטעם המיתה, אמר הכתוב פִּי דְבַר סָרָה עַל ה', והגם שלא הסית בפירוש לעבוד עבודה זרה, אף על פי כן מחייבו הכתוב על שִׁשְׁקָר על ה', שניבא דבריהם רעים כאלה.

^{נט} ועיין בזה ביוראל משה (א, קפ).

^ס באבן עזרא שם (יד, ד): [וְכָא הָאוֹת וְהַמוֹפֵת וגו'] פִּי מִנְסָה [ה' אֱלֹקֵיכֶם אֶתְכֶם]. בעבור שִׁעֲזָבוּ ולא המיתו. ונסיון ה', להראות צדקת המנוסה.

ועיין ביוראל משה (א, מו) שהביא שם לשון האבן עזרא, ועל זה כתב זי"ל: ומבואר בלשון זה שני ענינים, הא' שבעבור שהניחו את המדבר נגד האמונה, לכן בא עליהם העונש להביאם לידי נסיון במה שבא האות והמופת, והב' כי על ידי נסיון נתראה צדקת המנוסה. ושמעתי שיש מי שפירש הכוונה בדברי האבן עזרא בעבור שעזבו ה' ולא המיתו, ופירוש זה הוא דבר שאין לו שחר, כי מה שאמר הכתוב פִּי מִנְסָה ה' אֱלֹקֵיכֶם אֶתְכֶם הוא טעם על מה שאמר וְכָא הָאוֹת וְהַמוֹפֵת, כמו שכתבו כל המפרשים, והאין תאמר שבעבור שעזבו ה' ולא המיתו עָשָׂה עוד יותר שהצליחו גם בביאת אות ומופת, ואין זה נתינת טעם כלל. ובאמת מה שעזבו ה' ולא המיתו, על זה אין צריך נתינת טעם, כי כך המדה ברובא דרובא, שאין הקב"ה מעניש את הרשעים תיכף אלא מאריך רוחיה וגביה דיליה (במדרש רבה יד, י). ואמר הכתוב (ואתחנן ז, י) וּמִשְׁלֵם לְשׁוֹנָיו אֶל פִּנּוּ. ונמרוד חי יותר מאברהם אבינו ע"ה, שהרי נמרוד היה מלך והמריד כל העולם כולו נגד הקב"ה (עירובין נג). עוד טרם שנולד אברהם אבינו ע"ה, וכשנסתלק אברהם אבינו ע"ה עדיין היה נמרוד חי, אלא שעשוי הרגו אחר כך (כבא כתר' טו): אלא שעל אותה ההצלחה שיש לו כל כך להראות אותות ומופתים, זה צריך טעם, ואין זה דברים של טעם בעבור שעזבו הקב"ה ולא המיתו. אבל מה שעזבו אותו ישראל ולא המיתו, זה הוא נתינת טעם על ביאת האות והמופת. כי צריכין לעשות כדת וכהלכה, כמו שאמר הכתוב אחר כך וְהַנְּבִיא הַהוּא או חֵלֶם הַחֲלֹם הַהוּא יומַת פִּי דְבַר סָרָה, שהיו צריכין להמיתו תיכף על חלומותיו ועל דבריו, טרם שבא האות והמופת, והיה נתבטל כחו. אבל כיון שהניחו אותו הוא מוסיף והולך בהסתה, וזה נותן הצלחה למעשה שטן. ו אף כי באמת לצדיק גמור העומד בנסיון, הוא לו לטובה, כי בזה נתראה צדקת המנוסה, אבל אנו מתפללים בכל יום (בברכת המעביר

שכן שלא ישמעו לדבריו. ובעבור ששמעו לדבריו, בא העונש הזה שבא האות והמופת. [ואף בזמן הזה כשאין ידינו תקיפה, על כל פנים החיוב להתרחק מהם כמטחוי קשת, ומכל שכן שלא ליתן להם איזה חיזוק ח"ו (ויאל משה)].

ע

וכל אלו האזהרות נאמרים אף לו היה כדבריו, שנעשו לו אותות ומופתים. אבל עתה בנסיונות דורינו, באמת הכל שקרים, ורק עושים ממנו 'צעקת' נסים, כדי להגדיל בזה כח המינות ואפיקורסות, וכאילו הקב"ה עושה נסים לאפיקורסים, בכדי שיבואו להתחבר עמהם. אבל דיבורים כאלו הם דברי כפירה בעיקר, ומי שמאמין להם הוא גם כן כמותם.

עא

והנה באמת לא נעשה להם שום נסים עד עתה, וכאמור. אבל אני מתיירא, שמא עוד יארע להם נסים. והגם שאני מקווה שלא יהיה כן, אבל הרי אי אפשר לידע, דאפשר עוד להיות. וצריכים להיות מוכן גם לזה, כי אפשר שיעשו עוד נסים להם, ואפילו כהעמדת החמה באמצע הרקיע^א, כמו שהיה בימי יהושע בן נון^ב.

וצריכים לידע זאת ולהיות מוכן מעיקרא [ושלא להתפעל מזה]. ובאם יודעים זאת מקודם שאפשר להיות כן, לא מתפעלים כל כך כשבא הדבר, מאחר שהיו מוכנים לזה.

וכאמור אני מקנה שלא יהיה ולא יבא עד כדי כך. רק שאני אומר זאת, כי צריכים להיות מזומן גם לזה, ולא יתפעלו אף אם יארע להם ממש נסים, רק ידעו כי הכל הוא מהסטרא אחרא^ג.

שינה, וברכת המפיל) וְאֵל תְּבִיאֵנוּ לְיָדֵי נָסִיּוֹן, כי רבים נתפסים ואינם עומדים בנסיון, ובפרט בנסיון המגיע לכלל ישראל, כמו האותות והמופתים של נביאי הבעל, היא צרה גדולה לישראל, כי רבים חללים הפילו ועצומים כל הרוגייהם, כאשר אנו רואים בעוה"ר, ועון הדור גרם שהגיעו אלינו נסיונות עצומים כאלה. ○ והאבן עזרא כתב הלשון שעזבו ולא 'המיתו', כי אקרא קאי, דמיירי בעת שיד ישראל תקיפה, כמו שסיים הכתוב וְהִנְבִּיאָהּ הָיָה וְגו' 'יומָת' וגו'. אבל כשאין יד ישראל תקיפה, על כל פנים החיוב להתרחק מהם כמטחוי קשת, ומכל שכן שלא ליתן להם איזה חיזוק ח"ו. אבל כששותקין על דברי מסיתים ומדיחים בשתיקה כהודאה, וקל וחומר אם נותנים להם גם חיזוק בדיבור או במעשה או באיזה תנועה, מצליחים מעשה שטן אף להראות אותות ומופתים, וצריכים לרחמי שמים. או לנו שככה הגיע בדורינו, שכמעט רובם ככולם מקבלים דברי מסיתים ומדיחים, ונותנים באהבה רשות זה לזה, ושטנא נצח. השם יתברך ירחם ויוציאנו במהרה מאפילה לאורה.

[ועיין גם בהקדמת ויואל משה (עמוד ח) ובעל הגאולה ועה"ת (סימן כה), בענין דברי האבן עזרא אלו].

^א וכענין המבואר בגמרא סנהדרין (ז): כָּל אִם יֵאמָר לָךְ נָבִיא עֲבֹר עַל דְּבַרֵי תוֹרָה [פירש"י: אם יאמר לך נביא המחזק, עֲבֹר עַל דְּבַרֵי תוֹרָה, הכל לפי תקנת השעה, כגון אליהו בהר הכרמל בשחזי חוץ], שמע לו, חוץ מעבודת כוכבים, שאפילו מעמיד לך חמה באמצע הרקיע אל תשמע לו. ○ תניא רבי יוסי הגלילי אומר, הגיע תורה לסוף דעתה של עבודת כוכבים, לפיכך נתנה תורה ממשלה בה [לומר אפילו תראה אותו נביא מושל ועושה כרצונו, דכתיב (דעה יג, ב) ונתן אליך אות או מופת] שאפילו מעמיד לך חמה באמצע הרקיע אל תשמע לו וכו'.

^ב ועיין זה בלשון היעב"ץ המובא להלן בהערה עד.

^ג ועיין מה שחזר רבינו על דבריו אלו בס"ג נשא תשכ"ז (לשון קדשו קונטרס א, אות כג) וז"ל: דְּעוּ נָא, איך געזענען ווי איך האָב דאָ געזאָגט פֿאַר צען יאָר [צוריק, בשנת] תשי"ז - ס'איז שוין געדרוקט (בחידישי תורה תשי"ז) - אין שבעות, [ואמרתי כן] איך רעכט מיך נאָך אז זיי וועלן טאָקע ווייזן נסים, אזוי ווי די גמרא זאָגט פֿאַרש' (עבודה זרה נה). הבא לטמא פותחין לו, פֿאַרש' אז זיי באַווייזן גאָר נסים, דער ס'מ באַווייזט נסים, ער דרייט אָן אַ זאָך און פירט עס אזוי צו. [נאָר ס'איז] 'עקסטערע פֿאָדער' אז ס'איז קיין נסים נאָך 'נישט' געשען, [נאָר] אַלעס איז שטותים והבלים [כי הכל הוא רק אופני הצלחה המלוּבשים בטבע, כמובן פֿאַר דעם] ווער ס'קוקט און ווייסט 'אַביסל'. ○ [און] פֿאַרוואָס איז נאָנשיט געשען קיין נסים? [ווייל אזוי ווין קורדשאַ בריך הוא לא עביד ניסא למגנא, (כמו כן]

עב

ביאור הגמרא סנהדרין: מעולם לא שרו לן עורבא ולא אסרו לן יונה

והנה איתא בגמרא (סנהדרין ט:), איזוהו אפיקורס, רבא אמר, כגון הני דאמרי מאי אהני לן רבנן, מעולם לא שרו לן עורבא, ולא אסרו לן יונה, עכ"ד.

עג

קושיא א - בגמרא סנהדרין

א] ולכאורה קשה למה לו לנקוט הא דלא שרו לן עורבא, והלא מעולם לא שמענו מי שיתאווה לאכול בשר עורב. ובשלמא אם היה אומר בשר חזיר [שוה דבר הנאכל לגויים], היה מובן מה שמתאווים לאכלה, אבל לא בבשר עורבים.

עד

קושיא ב - בגמרא סנהדרין

ב] וגם למה נקט עורב דייקא, ולא שאר עופות הטמאות הנזכרות בקרא.

עה

קושיא ג - בגמרא סנהדרין

ג] וביותר קשה הא דנקט גם הא דלא אסרו לן יונה. דבשלמא במה שנקט לא שרו לן עורבא אפשר עוד להבין קצת, דכיון שנאסר העורב הם רוצים שיתירו להם. אבל למה רוצים שיאסרו את היונה, אם אין רוצה לאכלו לא יאכלנו, אבל למה יש לאסרו.

עו

קושיא ד - בגמרא סנהדרין

ד] ותו קשה דאטו בשביל זה הוא שאינו אוהב את הרבנים, בשביל שלא התירו לו את העורב ולא אסרו לו את היונה. והלא האפיקורסים שונאים את החכמים בכל אופן, וכי באם יתירו העורב ויאסרו את היונה, הם יאותו לרבנן, אתמהא.

עז

הקדמה לשוב הקושיות בגמרא סנהדרין

והנראה לפרש בזה, על פי מאמרם ז"ל (בבא קמא צב:) אמר ליה רבא לרבה בר מרי, מנא הא מילתא דאמרי אינשי מטייל ואזיל דיקלא בישא גבי קינא דשרכיטי¹⁰ (פי' דקל רע

דער ס"מ איז זיך [באגאנגען אן דעם] זעט אויס, אז ער קאן זיך באגיין אן נסים באגיט ער זיך אויך. ער זעט דאס שפלות הדור, [אז] ער בריויך נישט קיין נסים, ער בריויך נאך 'אנשטעלן' א זאך אז מ'זאל קענען זאגן 'ליגנט' אז ס'איז נסים, איז אויך שוין גענוג צו 'פארבלענדן' דאס דור. ב'חנן ורייט ער נישט קיין נסים. אז נישט, העט שוין געווען נאך גרעסערע נסים [וכמו שאמרתי מלפני כמה שנים]. א' אויך האב מיך גערעכט [=גערישט] נאך מער, איר זעט [דאך אז] איך האב אזוי געזאגט פאראויס, היינט צען יאר. [און] פארוואס האב איך עס געזאגט? נישט ב'נבואה און נישט ב'רוח הקדש, נאך וואס'זשע דען, מ'זעהט אין ספרים, מפי סופרים וספרים, אז דאס איז דער דרך פונעם ס"מ. ס'איז נאכנישט געווען קיינמאל אנדערש אזא ענין [כללי של נסיון הדור אשר השטן מתאמץ אליו], אז ס'זאל נישט גיין מיט נסים ונפלאות, [ונכדתיב] פי מנסה ה' אלקיכם אתכם, ווי ער זאגט [באבן עזרא לפרש] אז פאר דעם ווייל מ'הערט [איש] צי דאס דור [לנביא השקר], איז דאס דער ענין אז ס'געשעט נסים.

וכן חזר רבינו על זה בס"ג בהעלותך תשכ"ז [לשון קדש ב, ח"ג] וז"ל: ה'יעלה על הדעת? טרעפט זיך [נאך] שוטים און טפשים, און רשעים, די רעליגיעזע ליגנערס, די רעליגיעזע אפיקורסים, [וואס] פארפירן די וועלט, און מ'זאגט נאך נסים, און נאכאמאל נסים' און נסים. ה'שם ושמרנו, ווען ס'העט [טאקע] חלילה געווען נסים [עד כמה היה גדול הנסיון ובלכול המוחות]. - [און] איך האב נאך מורא חלילה פאר נסים [מצד השטן]. איך האב דאס געזאגט נאך פאר צען יאר [צוריק] - חס ושלום, חס ושלום, ווען ס'איז נאך נסים, נעבעך איז א ביטער 'פרענות' לישראל. נאך וואס דען, ס'איז [למעשה] נישט געווען קיין נסים. ס'איז [געווען הצלחתם] מ'לובש אין די טבע. אפילו די גוי'אישע בלעטער האבן געזאגט פאראויס [שהם ניצחו המלחמה]. ס'איז גאר א דרך הטבע.

¹⁰ פירש רש"י: קינא דשרכי. אילנות טטלים ואין עושים פרי, כמו גברא דשרכא (בבא בתרא קלט), בטל. כלומר

מטייל והולך לגבי אילני סרק. והוא מְשַׁל על איש שתכונתו רע, שהולך ומתחבר עם הרשעים. אמר ליה, דבר זה כתוב בתורה, שנוי בנביאים, ומשולש בכתובים, ותנן במתניתין, ותנינא בברייטא.

כתוב בתורה, דכתיב (בראשית כח, ט) וַיֵּלֶךְ עֶשָׂו אֶל יִשְׁמָעֵאל. שנוי בנביאים, דכתיב (שופטים יא, ג) וַיִּתְּלַקְטוּ אֶל יַפְתָּח אֲנָשִׁים רִיקִים וַיֵּצְאוּ עִמּוֹ. ומשולש בכתובים, דכתיב (בן סידא פרק יג) כָּל עוֹף לְמִינוֹ יִשְׁכּוּן, וּבְנֵי אָדָם לְדוֹמָה לּוֹ. תנן במתניתין (כלים יב, ב), כל המחובר לטמא טמא, כל המחובר לטהור טהור. ותנינא בברייטא, רבי אליעזר אומר, לא לחנם הלך זרזיר אצל עורב, אלא מפני שהוא מינו, עכ"ד.

עח

והנה חכמינו ז"ל לא ראו בהזרזיר שום סימני טומאה, ולא מינוהו בין העופות הטמאים^{עח} אלא בשביל שראו שהלך אצל 'העורב', דמינה שמעין שהוא מינו. דבאם לא היה מינו מה לו לילך אל העורב ומה לו לבקש שמה, אלא מפני שהוא מינו הוא נמשך אליו.

עט

והנה אצל 'היונה' כתיב (נח ח, ח) וַיִּשְׁלַח אֶת הַיּוֹנָה 'מֵאֲתוֹ', ודרשו חכז"ל (סנהדרין קח:): מכאן שדירתן של עופות טהורים עם הצדיקים. ולמדו זאת משום דאצל וַיִּשְׁלַח אֶת הָעֶרֶב (שם, ט) לא נאמר 'מֵאֲתוֹ'^{עט}. והנה בוודאי דאין הכוונה שהצדיק דר עם היונה ועופות טהורים, אלא רצונם בזה כי עוף טהור הוא משורש הטהרה, ולכן מתאוה לדור ולהסתובב בסמוך להצדיק^{עט}.

פ

ישוב הקושיות בגמרא סנהדרין

היוצא לנו מזה, דרק בשתי מקומות הללו, אצל העורב והיונה, מצינו לחכמינו ז"ל שבנו יסוד הלכה מזה שראינו עם מי הם מתחברים, ולא מצינו זאת במפורש בשאר מקומות.

פא

ובזה יובן רמז דברי חכז"ל, דמה שאמרו דהאפיקורס אומר מעולם לא שרו לן עורבא ולא אסרו לן יונה, הכוונה כי האפיקורסים הללו רוצים שיתירו להם ההתחברות עם הרשעים הטמאים, וכדרך שהלך הזרזיר אצל העורב, כי הם שייכים למינם. וכן אינם רוצים בהתחברות הצדיקים, כדרך שמצינו בהיונה, [לפי שאינם משורשם, וגם] כדי שלא יתגלה כוונתם הרעה, ולכן רוצין גם כן שיאסרו את היונה, דהיינו הצדיקים שהם נמשלו לַיּוֹנָה^{פא}, שיאסרו את ההתחברות עמהם, כדי שלא יתברר כוונתם הטמאה^{פא}.

דך דקל רע ליגדל בצד אילן סרק.

^{עח} כמבואר כל זה בגמרא חולין (סב. סה.).

^{עט} וכמו שפירש ברש"י (סנהדרין קח:): מֵאֲתוֹ. גבי עורב לא כתיב 'מֵאֲתוֹ'. מכאן שדירתם כו', כלומר הנאה הוא להם שדרים אצלם, שמכירים בצדיקים, כדאמרין בדוכתי אחריא.

^{פא} כמבואר בכמה מקומות, ומהם בגמרא ברכות (נב:): דמתילי כנסת ישראל ליונה, דכתיב (תהלים סח, יד) אִם

פב

ולענין מצב דורינו:

וְאָעַן וְאָמַר בדברים ברורים ובהירים.

הגם שעכשיו אחרי שהקימו להם המדינה כבר אפשר לכל אחד לראות שהיא מלאה כפירה ומינות, אבל מכל מקום מפני שישנם עדיין אנשים שֶהָבּוּ בְּסִנְיָתָם וְהֵם יְקוֹרְצִיכֵטִיג^ט, אֲפָרֵשׁ לָהֶם הָעֲנִין קצת.

שצריכין לדעת: כי זֶה הָרָעִיּוֹן לִיקָח לַעֲצֻמָּן מִמִּשְׁלָה וְלִהְיוֹת חָרֵד מִהַגְלוֹת, מַעַת שַׁעֲלָתָה צַחֲנַת הַטּוֹמָאָה הַזֶּה כִּבְר עֲבָרוּ יוֹתֵר מִשְׁשִׁים שָׁנָה^ז. וְעוֹד מִקּוֹדֵם לָהּ אִיזָה שְׁנִים בִּזְמַן הַקְּאָלְאָנִיזָצִיעִי^{טז}, הָיוּ מִתִּירָאִים מִזֶּה שְׁמָא יִצְמַח מִמֶּנָּה רָעִיּוֹן כִּזֶּה לְבִקֵּשׁ לַעֲצֻמָּם מִמִּשְׁלָה.

וְכָל צְדִיקֵי הָדוֹר, וְכָל גְּדוֹלֵי יִשְׂרָאֵל וְגִאוֹנִים אֲמִיתִיִּים [שְׂבָאוֹתָה תְּקוּפָה בִּזְמַן שַׁעֲלָתָה צַחֲנָתָה], כּוֹלֵם בִּפְנֵי אֶחָד הַסִּכִּימוּ שֶׁהָיָא אֲסוּרָה, וְלִחְמוּ נִגְדָם בְּמִסִּירוֹת נַפְשָׁם.

וְהָרָאשׁ וְרָאשׁוֹן שְׁאֵמַר שֶׁהוּא דָּבָר טוֹב, הִיָּה רֹאשׁ הַכּוֹפְרִים^{טז} שֶׁרָצָה לְהַשְׁמִיד אֶת הַכֹּלל יִשְׂרָאֵל, הוּא וְכָל הַכּוֹפְרִים אֲשֶׁר אָתּוּ.

נִמְצָאֹת אֹמֵר שֶׁהִיָּה בִּזָּה מַחְלֻקָּת בֵּין הַצְדִּיקִים גְּדוֹלֵי יִשְׂרָאֵל, וְלִהְבְדִּיל בֵּין

תִּשְׁכַּחוּ בֵּין שְׁפִתֵּי כִפִּי יוֹנָה נִחְפָּה בְּכֶסֶף וְאֶבְרָתִיָּה בִּירְקָק חֲרוֹץ, מִהּ יוֹנָה אֵינָה נִיּוֹלָת אֵלָּא בְּכַנְפֶּיהָ, אִף יִשְׂרָאֵל אֵינָה נִיּוֹלָת אֵלָּא בְּמִצּוֹתָהּ.

^{טז} וְעִינֵי עוֹד קְרוֹב לִזֶּה וּבִאֲוֵן אַחֵר קֶצֶת, בְּדַבְרֵי רַבִּינוּ שֶׁבְּמִסִּכָּה א' וִיקְרָא תִּשְׁכַּח^ה, וְז"ל שֶׁ: אִיךְ פִּלְעָה צוּ זָאָן פֶּשֶׁט, וּוָאָס דִּי גִמְרָא זָאָגְט [אִיזִהוּ אִפִּיקוֹרֵס, כְּגוֹן מֵאֵן דְּקֹאֲמֵר] מֵאִי אֲהֵי לִן רַבָּנָן, מֵעוֹלָם לֹא שְׂרִי לִן עוֹרְבָא וְלֹא אֲסִירוּ לִן יוֹנָה. [וְלִכְאוּרָה] ס'אִיז דָּאָךְ דָּאָ אֲסָאָךְ עוֹפּוֹת טְמָאִים, [וְהָיָה לִיָּה לְמִימָר] פֶּאָרוּוָאָס זִי הָאָבִן נִישְׁט מִתִּיר גַּעֲוֹעֵן 'קִיין עוֹפּוֹת טְמָאִים' אֲלַע. אֲוֵן דִּערנָאָךְ וּוָאָס אָ נִפְקָא מִינָה [לֵאסוֹר הַיּוֹנָה, דִּהֲתִינָן] עַר הָאָט גַּעֲוֹאָלֶט מִזְאָל אִים מִתִּיר זִיין עַר ווִיל עֵסֶן אָן עוֹרְב, צִי ווִיס אִיךְ וּוָאָס עִפְעַס אָן אַנְדֶּער פֿלייִש, אָבְעֵר וּוָאָס אָ הִנָּה הָאָסְטוּ אָז מֵאָסְרֵט דִּי יוֹנָה, דוּ מוֹזֵט זִי נִישְׁט עֵסֶן. אֲוֵן אָז זִי אִיז כִּשֶׁר דִּי יוֹנָה, אָז דִּי יוֹנָה אִיז כִּשֶׁר מוֹזֵט זִי עֵסֶן? וּוָאָס הָאָסְטוּ 'פֶּאָרְדְּרוּס' אָז מֵאָסְרֵט זִי נִישְׁט. עַר פֶּרַעֲגֵט פֶּאָרוּוָאָס דוּ הָאָסְט מִיךְ נִישְׁט מִהֵנִי גַעֲוֹעֵן [אָז] דוּ הָאָסְט מִיר נִישְׁט גַּעֲאָסְרֵט דִּי יוֹנָה.

נֶאָר דֶּער מִקּוֹר אִיז דַּעַס, דִּי גִמְרָא זָאָגְט דָּאָךְ אֵז כָּל עָרֵב לְמִינוּ, דִּי גִמְרָא רַעֲכֵנֵט דָּאָךְ אוֹיס כִּסְדֵּר מֵאֵן הַתּוֹרָה וּמֵן הַנְּבִיאִים וְכַתוּבִים וְכו' .. [כִּנְרָה שְׁחֵר כֹּאן קֶצֶת]. [אָוֵן] דָּאָס עֲרִשְׁטֵעַ מֵאָל טִרַּעֲפֵט מֵעַן אִין 'יֵי תוֹרָה', אָז מִדְּאָרְף זִיךְ נִישְׁט אָנְקֶערֵן נֶאָךְ מִיט עֲרִלִּיכֵעַ אִידֵן, נִישְׁט מִיט רִשְׁעִים, פֿון וואָנעט אִיז דָּאָס גַּעֲדִירִיגֶען דָּאָס עֲרִשְׁטֵעַ מֵאָל, [ווייל] אִין פֶּרֶשְׁתָּ נַח בִּי וְיִשְׁלַח אֶת הַיּוֹנָה שְׁטִיט 'מֵאֲתוֹ', [אָוֵן] בִּי וְיִשְׁלַח אֶת הָעָרֵב שְׁטִיט נִישְׁט מֵאֲתוֹ, מִכָּאֵן שְׁדִירְתָּן שֶׁל צְדִיקִים אֲצֵל עוֹפּוֹת טְהוֹרִים. [וְהָגֵם] זִי וואָרִינְעֵן נִישְׁט צווישֶׁן עוֹפּוֹת, אִין א' שְׁטִיג פֿון עוֹפּוֹת, נֶאָךְ [הַכּוֹנָה כִּי] דֶּער שוֹרֵשׁ וואָר עַר צִיט [דִּערֶצוּ, פֶּאָר] עֲרִלִּיכֵעַ אִידֵן צִיט פֿון דָּאָרְטֵן וואָס ס'אִיז דֶּער מִקּוֹר הַטְהָרָה, אֲוֵן ווִידֶערֶאָס [פֶּאָר] טְמָאִים צִיט צוֹם מִקּוֹר הַטּוֹמָאָה, דָּאָס אִיז גַּעֲדִירִיגֶען פֿון דִּי צוויי עוֹפּוֹת, [ווייל] דָּאָ [בִּינָה] שְׁטִיט יָאָ מֵאֲתוֹ אֲוֵן דָּאָרְט [בְּעוֹרֵב] נִישְׁט.

אִיבֶּערֶדֶעס הָאָט עַר [דִּער אִפִּיקוֹרֵס] זִייער גַּעֲרֵן גַּעֲהָאָט אָז מִזְאָל אֲפֶאָסְרֵן דִּי יוֹנָה, אֲוֵן מִזְאָל מִתִּיר זִיין דַּעַם עוֹרֵב, [דָּאָס כֵּן] וועט דָּאָךְ זִיין גַּעֲדִירִיגֶען פֶּאָרְקֶערֵט, וועט דָּאָךְ זִיין גַּעֲדִירִיגֶען אָז צְדִיקִים בְּרוּיֵךְ זִיין מִיט דִּי טְמָאִים, נִישְׁט מִיט דִּי טְהוֹרִים, וואָרֵן דֶּער מֵאֲתוֹ שְׁטִיט דָּאָךְ בִּי דֶּער יוֹנָה [וואָס הַיּוֹנָה הִיָּה טְמָא] אִיז טֹאָקֶע גַּעֲדִירִיגֶען [פֶּאָרְקֶערֵט]. פֿונֶקֶט אָזוֹי ווי מ'טוֹט הַיִּינֵט, פֿונֶקֶט אָזוֹי ווי מ'טוֹט הַיִּינֵט [אָז עַר מֵינִיט] עַר דָּאָרְף זִיךְ אָנְקֶערֵן מִיט טְמָאִים, [אָבְעֵר] מִיט עֲרִלִּיכֵעַ אִידֵן [אִיין] חֵס וְשָׁלוֹם. [אִיבֶּערֶדֶעס] טוֹט זִי זִייער ווי מֵאִי אֲהֵי לִן רַבָּנָן, דִּי רַבָּנִים אָזוֹפִיל מַעֲגֵן זִי טוֹן, זִי זָאָלן אִיבֶּערֶדֶעֲרִיעֵן דִּי מַעֲשֶׂה, אָז דֶּער עוֹרֵב אִיז כִּשֶׁר אֲוֵן דִּי יוֹנָה אִיז טְמָא, אִיז דָּאָךְ גַּעֲדִירִיגֶען פֿונֶעם פֶּסוּק אָז מִזְאָל אָזוֹי טוֹן אָזוֹי ווי אֲוֵנוּ ווִיל מִיר. טוֹט זִי טֹאָקֶע זִייער ווי, אִיבֶּערֶדֶעס בְּרוּיֵךְ מֵעַן עַס אָסְרִין, וואָרֵן דָּאָס אִיז דָּאָךְ הָאָ בְּהָא תִּלְיָא.

^{טז} פִּירוּשׁ: קְצָרִי הִרְאֹת.

^{טז} וְהִינֵנוּ מֵן שְׁנַת תִּרְנ"ו [דֶּער שְׁנַת תִּשְׁי"ז כִּבְר עֲבָרוּ מֵאָז ס"א שָׁנִים].

^{טז} הִינֵנוּ תְּקוּפַת הַחוּבְבִי צִיּוֹן (כְּשִׁנּוֹת תִּרְל"ח תר"מ), שַׁעֲשׂוּ רַעַשׁ לְהַרְכּוּת 'קְאָלְאָנִיעַס' וּישׁוּבִים בִּארֶץ יִשְׂרָאֵל.

^{טז} הַכּוֹנָה לְמַחֲוֹלֵל רָעִיּוֹן הַצִּיּוֹנוֹת וְהַקִּמַּת מְדִינָה (הַעֲרַץ יִמִּישׁ). וְרַבִּינוּ כּוֹתֵב בְּיוֹאֵל מִשָּׁה (א, צט) שְׁאִינוּ רּוֹצֵה לְהַעֲלוֹת שְׁמוֹ עַל הַכְּתָב, וְכֵן בְּדִיבּוּר נִמְנָע מִלְּהַזְכִּיר בְּשִׁמּוֹ הַטְמָא.

טומאה לטהרה הכופרים. ומעתה מי שאומר שהוא דָּבָר טוֹב ורוצה בה, בזה הניח יסוד כאילו הצדק עם כל הכופרים בה' ובתורתו, ושכל הצדיקים אמתיים טעו חס ושלום, ולא עוד אלא שהפסידו את הכלל ישראל במה שהתנגדו לה, שאין לך פְּפִירָה גדולה מזו! ^{עב}

וזה מלבד מאשר רואים בחוש הפְּפִירָה הגְּדוֹלָה והַאֲפִיקוֹרְסוֹת שהסבו הרשעים הללו, שהוא אָךְ לְמוֹתֵר לבאר.

פג

ואם אפילו אֶשְׁאָר רק יָחִיד בעולם, – אשר לא הגיע עוד עד כדי כך, אבל אפילו אם יהיה כן, – צריכין לעמוד חֶזֶק בְּאֶרֶץ ולא לזוז אפילו זיו כל שהוא להכניע לשיטתם, וכמבואר בספר מגדל עוז להיעב"ץ ע"ד.

^{עב} וז"ל רבינו בס"ג נשא תשכ"ז (לשון קדשו א, אות כ-א): דאָס זעט מען בעווינו הרבים היינט, במלוא מובן המלה [שבעה"ר אומרים דיבורים שמשמעותם הוא כאילו שְׁנָא עֲבַד אֱלֹקִים]. לא יִזְמְנוּ בִּי יִסְפָּר, מִזְאֵל קענען זאָגן [דברי אישור ושבת, וכאילו נעשה להם נסים מן השמים ח"ו], אויף – לא עֲלִינוּ, ה' ישמרנו – אפיקורסים גמורים, וואָס זיי ברענגען אַרײַן [כפירה בלבות ישראל], דָּהּ הָהָה [הִיוּ בְּעוֹקְרִינוּ], רובא דרובא מישראל האָבן זיי געברענגט צו מינוט 'מיום הַיּוֹסֵד'.

דאָס געדענק אין נאָך, אין די פריעריגע יאָרן, 'צדיקים און קדושים' וואָס זיי האָבן פאַראַרבעט [ללחום כנגדם], ווייל זיי האָבן געזען 'זיו ביטער' דאָס איז, מיט דער כת [הציונים].

זיי האָבן אויסגע'שמוּד'ט די גאַנצע יוגענט – רובא דרובא – אין 'פריערדיגע צייטן' [עוד קודם מלחמת העולם], און 'אַצינדערט' [שיש להם כח השלטון], זייט זיי זענען [מיום הוסדם]. וויפיל מְשוּמְדִים זיי האָבן אָהער-געשטעלט? און וויפיל כופרים זיי האָבן אָהערגעשטעלט? ! חיים און מתים!

די תורה הקדושה זאָגט עדות (דברים כג, טו) וְלֹא יִרְאֶה בָּךְ עֲנוּת דָּבָר וְשֵׁב מֵאַחֲרֶיךָ, כִּי ה' אֱלֹקֶיךָ מִתְחַלֵּף בְּקֶרֶב מִחֶבֶד. זאָל מען זאָגן אַז הקדוש ברוך הוא וויל חס ושלום 'אַפִּיקוֹרְסִים' זאָלן זיין 'מְהִינֵי יִשְׂרָאֵל'? ווי איז פאַרהאַנדן א' גרעסער אפיקורסות און מינוט' אויף דער וועלט! ס'איז נישט צום אויסצוהאלטן אזוינס צו הערן פון א' איד! איז נאָ לָנוּ שֶׁהִגִּיעַ כָּל בָּךְ בְּיָמֵינוּ! ווען אונזערע עלטערן העטן דאָס געהערט, העטן זיי שוין נישט געקענט זיין אויף דעם עולם! זיי העטן נישט געקאַנט אזוינס סובל זיין! וויי איז צו אונז אַז מ'האָמיר זיך דערלעבט אַזא טאָג! בעוונותינו הרבים!

[ולדבריהם הלא נמצא] איז טייטש [חלילה, כאילו] די אַלע צדיקים וואָס זיי האָבן געהאַט מסירות נפש [קעגן דעם פֶּתִי], זיי זענען געגאַנגען קְדוּשָׁת לִפְנֵי ה' אֱלֹקִים, חס ושלום האָבן זיך טועה געווען? ! נאָר 'דער ערשטער רִשְׁעִי', וואָס ער האָט געזאָגט לֹא יִזְכָּר שֵׁם יִשְׂרָאֵל עוֹד, דער וואָס האָט דאָס 'געגרינדעט', [און] ער האָט געוואלט אויס'שמוּד'ן דעם כלל ישראל – און ער האָט אזוי 'געטון', – דער האָט געזען דעם אָמֶת? ! ווי איז גאָר מעגליך [אַז] אַ מֵאֲמָן אין הקדוש ברוך הוא זאָל דאָס קלערן? !

^{עב} במגדל עוז (בית מדות, עליית היראה גנוז כג) האריך היעב"ץ מאוד בענין זה, ורבינו צוה להדפיס דבריו בסוף ספרו על הגאולה ועה"ת (וכמו שמזכיר רבינו שם בהקדמה ד"ה ואפשר רמז לנו הכתוב), ועיין שם באורך. וקיצור מאריכות לשונו העתיק רבינו ביואל משה (א, מו) וז"ל שם: וכתב הגה"ק היעב"ץ וזה"ל בספרו מגדל עוז וכו' וזה לשונו בקיצור, אֵל יפול לב אדם עליו בראותו דברים זרים לטבע ופלאים ודוגמת נסים נעשים לפעמים על ידי מסיבת' ומדחיים ואפיקורסים, כמו שאמר הכתוב כִּי יָקֻם בְּקִרְבְּךָ נְבִיא וגו' [וְנָתַן אֵלֶיךָ אוֹת אוֹ מוֹפֶת וְכָא הָאוֹת וְהַמּוֹפֶת, אֵל תִּפְנֶה אֶל הַמַּעֲשִׂים הַמִּתְמַיְהִים הָהֶם, וְאֵל יַחֲלֹשׁ לִבְךָ בְּאִמּוּנָתְךָ מִחֲמַתְּךָ ח"ו, ככתוב (ראה שם, ה) אַחֲרֵי ה' אֱלֹקֶיךָ תֵּלְכוּ וְאִתּוֹ תִּירָאוּ וגו', ואל יכנס בלבבך מורא וזולתו. ואינך צריך לחקור ולחפש איך ומה נעשו הדברים המבהילים, אם בכישוף וכו', אלא אפילו אם ברור לך הדבר שנעשה בדמות נס נקי מכל חשד ערמה, מכל מקום אֵל יפוג לבך ולא יסוג אחור, ואל תשגיח בכל האותות והמופתים שיעשו מסיבת' ומפֶּתִים להניא ללבך מדרך תורתך וכו', כמו שאמר וברחינו ז"ל (סנהדרין ז). אפילו אם מעמידי נביא חמה באמצע הרקיע כיהושע בן נון אל תשמע לו לעבד דבורה זרה, או אפילו לבטל את אחת מתורה הקדושה. שכן כתיב כִּי מִנְּסָה ה' אֱלֹקֶיךָ אֶתְכֶם, לִפְיֶכָּה וְדָאִי מִסִּיעִינָּה לַפְּעִמִּים מִן הַשָּׁמַיִם לְהַצִּילָה מַעֲשֵׂה שֵׁטן, לַנְּסוֹת בּוֹ לְבוֹת הַיִּשְׂרָאֵל וְהַתְּמִימִים, לִידֵעַ וּלְהוֹדִיעַ צִדְקָתָם וְתַמִּימוֹתָם, עכ"ל בקיצור, ועיין שם שהאריך טובא.

ועיין עוד ביואל משה להלן (שם, מו): וכבר היו כמה נביאי הבעל ומשיחי שקר שהטעו את העולם במופתים, ועשו חורבנות נוראות, עד שזמן רב לא היה יכולת אף בידי גדולי הדור האמיתים להציל את העם. ומכל שכן בדור יתום, שאין צריך אף למופתים, אלא אפילו בשקרים גלויים השטן מסמא את העינים שיהיה להם דמיונות כחובות כאילו הם מופתים, וזה סגי להטעות את כל העולם מדרך האמת.

פד

ובאמת מי שהולך בדרך זה [של הצדיקים הקודמים, להתרחק מן הרשעים הללו], אפילו אם הוא נשאר יחידי [בתוך כל הדור של עתה], אינו יחיד בעולמו. שהרי הוא מ'מחופר ומקושר' עם כל הצדיקים האמתיים וגדולי ישראל וגאונים האמיתיים מדורות הקודמים, שאפילו יתקבצו כל הדור הזה כולם כאחד יהיה מי שיהיה, הם בטלים ומבטולים וכאין נגד דורות הקודמים^{ע"ה}.

פה

ולדעתי אם צריכים לבחור, יותר טוב לבחור להיות בדעה אחד ובשיטה אחת ומקושר עם הצדיקים האמתיים שמדור הקדום, מלהיות 'עם הדור הזה' כולם כאחד מראש ועד סוף, דהם כפאפס ואין נגדם. ומעתה מי שהולך בדרך זה, הוא מחופר ומקושר עם הצדיקים, ומראה שמקורו ושורשו הוא משרש הטהרה, וממקור קדוש יהלכון. ולעומת זה בההיפוך, הוא להיפוך.

פו

המשך ישוב הקושיות

ישוב קושיא יב

ועל פי זה יבואר מאמר נעמי, דלאחר שאמרה מפקדינן אתרי"ג מצות, הוסיפה ואמרה אסיר לך עבודה זרה, נדאף לאחר שומרין תרי"ג מצות, כשיש מצב נסיון בהדור צריכין להזהיר עוד] כי אין להאמין רק באמונה כזו שאינה 'מתנגד' להתרי"ג מצות. ולכן אף לאחר שכבר אמרה שמירת התרי"ג מצות, הוסיפה ואמרה אסיר לך עבודה זרה, שהוא אזהרת יסוד האמונה. כדי להורות כי גם יסודות האמונה המה תלויים רק בהתרי"ג מצות.

ולא שיאמרו שח"ו הקב"ה עושה נסים לאפיקורסים, ולכופרים בתרי"ג מצות. רק צריך לידע, כי בוודאי כל הצלחתם אינו מהקב"ה, אלא מהסטרא אחרא. וכמאמרם ז"ל בגמרא^{ע"ה}, שאמרו שטנא נצח.

פז

וחדושו הוא לשון הרבינו גרשום שמפרש שם בגמרא וזה לשונו: שטנא נצח,

^{ע"ה} וזה לשון רבינו בשו"ת דברי יואל (סימן י, סוף אות ו): ומאן ספין בדור הזה לחלוק על האריות האלה, ואף אם יתקבצו כל דורינו זה, אין בכחנו להכריע אף צפורן אחת מהם. ואמרו חז"ל (שבת קיב:) אם הראשונים כמלאכים וכו' אנו כחמורים, אבל אנחנו אין אנו אפילו כצפרני החמורים, לגבי הראשונים כמלאכים. אך אילו היינו עומדים על המשמר, שלא לשנות עכ"פ מדרכיהם וממנהגיהם הקודמים, לא היינו מגיעים לירידה נוראה כזאת רח"ל, אף בעיקבא דמשיחא.

^{ע"ה} בגמרא תמיד (לא: לב.): עשרה דברים שאל אלכסנדרוס מוקדון את זקני הנגב וכו', אמר להן מה דין אתריסטון לקבלי [פירש"י: מה זה שאתם עומדים נגדי ואינכם מחזיקים יראתנו, הלא אתם יודעים כי אנחנו הרבים, ואתם 'תחתניו'. אתריסטון לשון תריס ומגן. - ובפירושו רבינו גרשום: מדוע אינם מודים לנו ולמה לא תלכו אחרינו, והלא תראו שאתם שפלים ואנחנו מלכים ושרים], אמרו ליה שטנא נצח [פירש"י: זו אינה ראייה, שהרי אתם רואים בכל יום שהשטן הוא נוצח ומטעה בני האדם, אף אתם אל תתמהו 'על שאנו תחתנים']. אמר להן הא אנא מקטילנא יתכון בגזירת מלכין [שוטים אתם שאתם מחזיקים יראתכם, שאם ארצה אהרוג אתכם בגזירת מלכים, שאני מלך, ואבקש לשאר מלכים שאוהבים אותי שיתנו לי רשות להרוג אתכם], אמרו ליה שלטן ביד מלכא ולא יאי למלכא כוב [כלומר ביד הממשלת לעשות, שאתה מלך ושר, אבל בכך נחמתנו, שהבטחתנו שלא תעשה עמנו רעה, ואין נאה למלך לדבר שקר, שנאמר (משלי יו, ז. ו. לא נאנה לנבל שפת יקר) אף כי לגדיב שפת שקר]. מיד אלביש יתהון לבושין דארגון [הלביש אותם לבושי ארגמן] ושדי מניכא דדהבא על צואריהון [וישם רביד זהב על צוארם].

כלומר אל תתמה על זה שהשטן הוא נוצח, שמתעה אותן 'ונותן להם גאולה', ולבסוף יורידם לגיהנם^{טו}, עכ"ל.

פח

אבל 'הבורא כל העולמים' אינו עושה ניסים לאפיקורסים, כי הקב"ה שומר משמרתה של תורה, ולא יעשה ניסים לרשעים להצליחם ברשעותם. ואם רואין דבר המתנגד להתרי"ג מצות, אזי בודאי אינו מהקדוש ברוך הוא, אלא מצד הסטרא אחרא.

פט

ישוב קושיא יג

ועל דרך זה יבואר גם מה שאמרה לה נעמי שאין דרכן של בנות ישראל לילך לבתי תיאטראות ובתי קרקסאות של עכו"ם. דהכוונה הוא דאם הוא תיאטראות וקרקסאות, יהיה ממי שיהיה [אף באם הוא שומר תרי"ג מצות], הרי הוא של עכו"ם, ואין לבר ישראל לילך לשם.

צ

ישוב הקושיות בפרשת פה תאמר לבית יעקב

וכדי לבאר הדקדוקים במקראי קודש העומדים בפתח דברינו. אפשר לומר בהקדם אומרים ז"ל^ע לא גלו ישראל אלא כדי שיתוספו עליהם גרים. - ולפי דעת המקובלים^{טז} הכוונה גם על ניצוצות הקדושים. -

צא

ואף דלולא החטא לא ה'ינו גולים, וכמו שאומרים (בתפלת מוסף ליו"ט) ומפני חטאינו גלינו מארצנו. ומעתה אם לא ה'ינו גולים, האין היו מתקרבים הגרים ומתבררים הניצוצי קדושה שבכל העולם. אמנם כבר תירץ האור החיים הק"פ על זה, דאם לא היו חוטאים ובית המקדש לא היה נחרב, היה פח הקדושה רב וגדול כל כך, עד שהיו יכולין בני ישראל

^{טו} ואין אלו אלא דברי נביאות, כי הרי בימיו של רבינו גרשום ז"ל עדיין לא הצליח מעשה שטן עד כדי כך להסית בגאולת שער, כאשר קרה לנו בזמנינו בעוונות הרבים, אלא שכל תורתן של הראשונים כמלאכים היה ברוח הקודש, והשיגו בפירושי דברי חכמינו ז"ל כל מה שעתיד להתרחש ולקרות אותנו באחרית הימים. וכבר הזהירונו חכמינו ז"ל בדבריהם הקדושים שלא להאמין בהצלחת הרשעים אף אם יהיה גדולה מאד, שהשטן הוא הנוצח ונותן להם גאולה, ומתעה אותם ואת כל הנמשכים אחריהם, ולבסוף יורידם לגיהנם. (לשון רבינו בעל הגאולה ועה"ת סימן כב). [נעיין בזה גם ביואל משה (א, מח)].

^{טז} בגמרא פסחים (יז): אמר רבי אלעזר, לא הגלה הקב"ה את ישראל לבין האומות, אלא כדי שיתוספו עליהם גרים, שנאמר (הושע ב, כה) וְיִרְעָתִיָּהּ לִי בְּאֶרֶץ, כלום אדם זורע סאה אלא להכניס כמה כורין ורבי יוחנן אמר מהכא, וְרַחֲמֵי אֶת לֹא רַחֲמָהּ (שם) [פירש"י: וְרַחֲמֵי וְגו' וְאֶמְרֵי לֹא עֲמִי עֲמִי אֶתָּה (שם), אותם שלא היו מעמי, ידבק בהם ויהיו לי לעם].

^{טז} עיין בשער המצות (פרשת ראה, בביאור מצות זכירות יציאת מצרים) בטעם הגליות. וז"ל רבינו ביואל משה (ב, ק): ולדעת חכמי האמת מה שאמרו בגמרא כדי שיתוספו עליהם גרים, הכוונה גם על הנשמות הנטמעות, כמו שכתב האר"י ז"ל. שגם אלו נקראים גרים. וגם נשמות הגרים המה מהנשמות שנדרחו מישראל ונטמעות בהם כנודע, והכל אחד הוא.

^פ באור החיים הק' פרשת בהר (כה, ט): ואומר עד שנת היוכל, הוא גבול הגאולה כידוע, יעבד עמך. ומודיע ה' כי סוף סוף יצא מעמו, דכתיב יִצָּא מֵעַמְּךָ הוּא וּבָנָיו, פירוש הניצוצים המתבררים באמצעות היותם עמו, והוא

להמשיך את הניצוצות הקדושים שבכל העולם, אל מקומם. ורק עכשיו שחטאנו ואין לנו בית המקדש, נחלש הכח הקדושה, והלואי שיהיו יכולים לתקנם שם במקומם. וכמו כן לענין הגרים, אם היה כח הקדושה גדול, היו נמשכין ובאים הגרים מכל העולם להתגיייר במקום הקודש.

צב

ישוב קושיא ב

ועל כל פנים יהיה איך שיהיה, עתידין ישראל שיתוסף עליהם הרבה גרים, אבל מכל מקום יהיה מעלתן של ישראל גבוה יותר ממעלת הגרים.

צג

ובזה יתבאר מאמר שכתוב וְעָתָה אִם שָׁמוֹעַ וְגו' וְהָיִיתָ לִי סֶגְלָה מִכָּל הָעַמִּים וְגו', דלכאורה מאי מעלה הוא זו שיהיו יותר חשובים וספונים מן האומות עובדי עבודה זרה, והלא כל הגוים כאין לפניו יתברך שמו. אלא צריך לומר דהכוונה אפילו על הגרים שבאים מכל העמים, דאף שהם גם כן נעשו מקושרים שורש הקדושה, מכל מקום תגדל מעלת ישראל גם עליהן. ועל זה מפרש ואומר דהאין יתקיים זאת שיתוספו עליהם גרים מכל העמים, ולזה אמר בנתינת טעם פִּי לִי כָּל הָאָרֶץ, ואגלה את ישראל בכל העולם, ועל ידי זה יתוספו גרים מכל העמים.

צד

ישוב קושיא ג

ובזה מיושב נפי מה שכתוב אחר כך "וְאַתָּם" תְּהִי לִי מִמְּלַכַת כְּהֻנִּים וְגו' קְדוֹשׁ וְגו'. דלכאורה תיבת "וְאַתָּם" מיותר, וכמו שדקדקנו. אמנם לדרכינו נוח, דשיעור הכתוב כך הוא, וְהָיִיתָ לִי סֶגְלָה מִכָּל הָעַמִּים, שתתעלו במעלה העליונה אף מן הגרים שבאו מִכָּל הָעַמִּים, והסיבה לזה פִּי לִי כָּל הָאָרֶץ, ותלכו בגולה בכל הארץ, ועל ידי זה יתוספו עליכם גרים מכל העולם. אבל מכל מקום וְאַתָּם דייקא, רק אתם תְּהִי לִי מִמְּלַכַת כְּהֻנִּים וְגו' קְדוֹשׁ, ולא הגרים שיתוספו עליכם. דאף שיהיו גם הם במעלה עליונה, אבל מכל מקום עוד תוגדל מעלתכם עליהם.

צה

ישוב קושיא ד

והיוצא לנו מזה דבפסוק וְהָיִיתָ לִי סֶגְלָה מִכָּל הָעַמִּים מרומז בזה מה שילכו ישראל בגלות, בכדי שיתוספו עליהם גרים.

סוד הגלות, שאם לא כן למה לא ייסרם ה' בשבט מוסר שם בארצם ובנחלתם, אלא אחד מהטעמים הוא כדי שיבררו הניצוצות של הקדושה מבין הארצות, כי כל מקום ומקום שימצאון שם ישראל, באמצעות היסורין והתורה והמצוות הניצוצות מתבררים מעצמם וכר'. ו ואם תאמר אם כן אם לא היו ישראל חוטאים וגולים, מי היה מברר המתבררים עתה בתפוצת ישראל. דע, כי אם לא היו ישראל חוטאים היה להם כח לברר ניצוצות הקדושות במקום שהם, מכל המקומות אשר באו שם. מה שאין כן אחר חטאם, דחלש כחם, ולואי שתשיג ידם במקום עצמו אשר שם הניצוצות.

והשתא אתי שפיר, כי באותן הדיבורים עצמן טמון בזה דברים הקשים כגידין להאנשים והבני עלייה, שהם הבינו כוונת הדברים מה שנרמז להם שיצטרכו לילך בגלות, וזה בוודאי קשה כגידין. אבל להנשים והמון עם שהבינו רק פשוטו של מקרא, היה להם זה רק אמירה רכה שמיישבין דעתו של אדם, כי הם הבינו בהכתוב והייתם לי סגלה מכל העמים דברים כפשטן, שיהיו יותר ספונים וחשובים מן האומות העולם, ולפי השגתם היה די להם גם זה, במה שיהיו חשובים יותר מהאומות, וממילא היה להם זה אמירה רכה, ולמענה רך יחשב להם.

צו

ברכת הקודש

והבורא כל עולמים יעזור:

שנזכה לקבל את התורה בקדושה ובטהרה, ולהיות דבוק בהאמת, ולילך בדרך האמת.

ונזכה להיות חרות משעבוד מלכיות, חרות מיצר הרע, חרות ממלאך המות^{פא}.

הבורא עולם יעזור שנזכה להישועה האמיתית, ולישועת ישראל ושמחתן, בקדושה ובטהרה. בהתרומוות קרן התורה וישראל, ובהתגלות כבוד שמים עלינו במהרה בימינו אמן.

^{פא} כמבואר בויקרא רבה (יח, ג) [וכן הוא בשיר השירים רבה (ח, פסוק ו)]: א"ר יוחנן בשם ר' אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי, בשעה שעמדו ישראל על הר סיני ואמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע (משפטים כד, ז) באותה שעה קרא הקב"ה למלאך המות, ואמר לו אע"פ שעשיתי אותך קוזמוקטור על הבריות, אין לך עסק באומה זו, למה, שהן בני, הדא הוא דכתיב (ראה יד, א) בנים אתם לה' אלקיכם, ואומר (ואתחנן ה, יט) ויהי כשמעכם את הקול מתוך החשך, וכי יש חשך למעלה, והכתיב (דניאל ב, כב) ונהו'א עמה שרא, אלא זה מלאך המות שקרוי חשך. הדא הוא דכתיב (תשא לב, טז) והלוחות מעשה אלקים הנה נחרות על הלחת וגו', אל תקרי חרות אלא חרות, ר' יהודה ורב נחמן ורבנן, ר' יהודה אמר חירות ממלאך המות, ר' נחמן אמר חירות מן המלכיות, ורבנן אמרי חירות מן היסורין, ביום נחלה (ישע' יז, יא), ביום שהנחלתי לכם את התורה.

